

Влада Републике
Србије

ТИМ
ЗА СОЦИЈАЛНО УКЉУЧИВАЊЕ
И СМАЊЕЊЕ СИРОМАШТВА

Евалуација јавног конкурса „Подршка иновативним приступима за повећање запошљавања и запошљивости младих“, 2018–2019. година

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Ауторка: Александра Лакићевић Добрић

Лектура: Ивана Илић Шундерић

Година издања: Фебруар 2020.

ПОДРШКА: Израду овог документа омогућила је Влада Швајцарске у оквиру пројекта „Подршка спровођењу Програма реформи политике запошљавања и социјалне политике у Републици Србији са фокусом на политику запошљавања и повећања запошљивости младих”, који је део ширег програма „Знањем до посла”.

НАПОМЕНА: Ова публикација не представља званичан став Владе Републике Србије, као ни Владе Швајцарске. Сви појмови употребљени у публикацији у мушком граматичком роду обухватају мушки и женски род лица на која се односе.

САДРЖАЈ

1. Резиме	4
1. Summary	6
2. Сврха и обухват евалуације	8
3. Контекст	9
3.1 Основни показатељи положаја младих на тржишту рада	9
3.2 Законодавно и институционално окружење за политику запошљавања	10
3.3 Приступ друштвених иновација за решавање проблема запошљавања младих	12
4. Евалуација иновативних модела за повећање запошљавања и запошљивости младих 14	
4.1 Опис иновативних модела подржаних у 2018. и 2019. години	15
4.2 Кључни ефекти спровођења иновативних модела	19
4.3 Утицај на младе учеснике иновативних модела	22
4.4 Ефикасност	25
4.5 Одрживост	29
4.6 Оствареност специфичног циља 2 E2E програма	32
5. Закључна разматрања	35
6. Препоруке	36

1. РЕЗИМЕ

Анализа обухвата како процену остварених ефеката и утицаја, тако и процену потенцијала за одрживост иновативних модела који су подржани и развијени током 2018. и 2019. године у оквиру јавног конкурса „Подршке иновативним приступима за повећање запошљавања и запошљивости младих“, објављеног 2017. године. Овај конкурс је реализован у оквиру програма „Знајем до посла“ (E2E): развој вештина код младих и јавно-приватна партнерства у Србији“, који финансијски подржава Швајцарска агенција за развој и сарадњу (SDC). Циљ евалуације је да допринесе формулисању препорука за јавне политике у области запошљавања младих на основу научених лекција кроз спровођење иновативних модела; препоруке би могле бити разматране кроз дијалог о политикама и пружити смернице будућим активностима Тима за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије (у даљем тексту: СИПРУ) у следећој фази E2E програма.

Анализа пружа преглед контекста у којем су се развијали иновативни модели за повећање запошљавања и запошљивости младих, представља примењен приступ друштвених иновација и налазе евалуације иновативних модела са аспекта остварених ефеката, утицаја на младе, ефикасности спровођења иновативних модела и потенцијала, као и остварене одрживости иновативних модела – остварености другог специфичног циља E2E програма који се односи на иновативне моделе за повећање запошљавања и запошљивости младих. Налази, закључци и препоруке представљени су у оквиру сваког поглавља, као и завршном поглављу.

Анализа је обухватила спровођење осам иновативних модела који су подржани у другом јавном конкурс 2017. године и који су реализовани током 2018. и 2019. године у Београду, Новом Саду, Власотинцу, Лебану, Бојнику, Медвеђи, Лесковцу, Нишу, Сомбору и Ужицу. Развијени модели су прилагођени локалном контексту, засновани на мултисекторској сарадњи и прилагођени друштвеној групи којој се обраћају. Модели представљају интегрисан сет услуга којима се младој особи на целовит начин пружа подршка током читавог процеса од информисања, саветовања и процене до укључивања у адекватне мере које воде ка запошљавању или подизању запошљивости младих.

Анализа постигнућа подршке СИПРУ тима иновативним моделима током 2018. и 2019. године показује да су остварени значајни резултати. Иновативни модели направили су *промену у локалним заједницама*. Модели су утицали на *унапређење планирања и програмирања локалних политика* које се односе на повећање запошљивости и запошљавања младих и били су успешни у *привлачењу додатних средстава за њихово запошљавање*. Модели су *креирали нову вредност у решавању проблема незапослености младих*, која је реална за контекст, ресурсе и капацитете, што чини моделе конкурентним са потенцијалом за континуирану и ширу примену. *Унапређени су капацитети организација цивилног друштва (ОЦД) и портфолио услуга* које ОЦД нуде за младе у области запошљавања кроз искуство у развоју и спровођењу иновативних модела и сарадњу са СИПРУ тимом. *Унапређена је и сарадња са академским, бизнис и јавним сектором*, а формирана су и трајна међусекторска партнерства и платформе, што представља значајан ресурс за друштвене промене у локалној заједници. Обезбеђено је *задовољавајуће учешће приватног сектора, које је* у складу са његовим капацитетима, могућностима и интересима.

Модели су показали да на ефективан начин могу да одговоре потребама незапослених младих, посебно оних младих који су најудаљенији од тржишта рада, а који се не обраћају институцијама система. Кроз два јавна конкурса **иновативним моделима укупно је подржана**

651 млада особа, од чега је током 2018. и 2019. године иновативним моделима обухваћено 345 младих, 54% младих жена и 46% младих мушкараца. Модели су обухватили незапослене младе, али и велики удео пасивних, и неактивних, као и значајан удео NEET¹ категорије. *Модели су били успешни у досезању младих из теже запошљивих и рањивих категорија са просечним обухватом од 64%*, и то дугорочно незапослених, ОСИ, младих без квалификација, младих који су неформално запослени, младих из руралних средина, младих Рома, деце и младих који живе и раде на улици, младих из материјално угрожених породица, младих из система социјалне заштите, док је удео младих који су вишеструко рањиви веома велики.

Укључивање на тржиште рада теже запошљивих и рањивих група младих особа које су најудаљеније од тржишта рада и ефекат на запошљавање од 47% је значајан резултат програма. Поред тога, једнако важан је и утицај на повећање активације младих, као и њихово повећано поверење и заинтересованост за укључивање у мере и програме подршке.

Из свега наведеног, закључује се да је достигнут циљ 2 Е2Е програма – да незапослени млади имају користи од иновативних решења и модела за повећање запошљавања и запошљивости младих.

Креиран је значајан капитал за повећање запошљавања и запошљивости младих, који има потенцијал за одрживост. Одрживост модела остварена је на завидном нивоу у оквирима постојећег законодавног и институционалног окружења, док дугорочну одрживост треба да обезбеде националне или локалне власти. Одрживост је условљена посвећеношћу националних власти да децентрализују политике запошљавања и политике тржишта рада, затим посвећеношћу локалних актера развоју политике запошљавања и, на крају, обезбеђењу одговарајућих механизма финансирања². Посматрано дугорочно, на овај начин се значајно доприноси креирању неопходних ресурса и капацитета за ефективне иницијативе за младе, за успешну апсорпцију ЕУ фондова током процеса приступања ЕУ (али и када Србија постане чланица ЕУ), као и успешну апсорпцију средстава из европских структурних фондова, који ће бити важан извор финансирања политика и иницијатива у овој области. Процес придруживања ЕУ, усвајање АП за Поглавље 19 – социјална политика и запошљавање, као и план за увођење механизма Гаранције за младе³, управо постављају захтеве за преиспитивање спровођења политике запошљавања.

На основу искуства спровођења иновативних модела за повећање запошљавања и запошљивости младих сачињене су препоруке за даљи рад СИПРУ тима. На националном нивоу оне **обухватају подршку процесима изградње подстицајног окружења за политике запошљавања** у складу са потребама локалног тржишта рада, кроз подршку и покретање дијалога о политикама за који се могућност отвара у процесу **креирања новог стратешког оквира, али и измену крвног закона о запошљавању**. У том делу значајна тема је **препознавање улоге и могућности ОЦД у политици запошљавања, као и подстицање увођења приступа иновативности у политике запошљавања на националном и локалном нивоу**. Препоруке се односе на наставак подршке развоју иновативних модела за повећање запошљавања и запошљивости младих, одрживост модела и подршку развоју капацитета ОЦД

¹ NEET – Not in Education, Employment or Training.

² Ружић, Б. (2016). *Домети локализације политике запошљавања у ЕУ: Лекције за Србију*. Београд: Европски покрет у Србији.

³ <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1079&langId=en>

koje realizuju modele, a u cilju veceg zaposhljavanja mladih na inkluzivan, kvalitetan i odrziv начин.

1. SUMMARY

The scope of the ex-post evaluation encompasses an assessment of achieved effects and impacts including sustainability potential of innovative models that were developed during 2018 and 2019 as part of the Open Call “Supporting Innovative Approaches to tackle Youth Employment and Employability”, which was published in 2017. This Open Call was implemented within the “From Education to Employment (E2E) Program: Youth Skills Development and Public-Private Partnerships in Serbia”, which is financially supported by the Swiss Agency for Development and Cooperation (SDC). The goal of the evaluation is to contribute to the formulation of the recommendations aimed at public policies in the youth employment area based on lessons learned through the implementation of innovative models, which can be discussed through policy dialogue, and which can guide the work of the SIPRU in the next phase of the E2E Program.

The analysis provides an overview of the context in which innovative models for increasing employment and employability of young people were developed, and the social innovation approach was applied, as well as findings of the evaluation of innovative models in terms of archived effects, their impact on young people, efficiency of implementation of innovative models and potentials and achieved sustainability of innovative models, i.e. the achievement of the second specific objective of the E2E Program, which refers to innovative models for increasing employment and employability of young people. The findings, conclusions and recommendations are presented within each chapter, as well as in the final chapter.

The analysis included the implementation of eight innovative models, which were supported with the Second Open Call from 2017, and which were implemented in 2018 and 2019 in Belgrade, Novi Sad, Vlasotince, Lebane, Bojnik, Medveđa, Leskovac, Niš, Sombor, and Užice. The developed models are tailored to the local context, based on multisector cooperation and tailored to the social group they are addressing. The models represent a set of integrated services provided to the youth with comprehensive support throughout the process, from information, counselling and evaluation to engaging in appropriate measures, which lead to employment or higher employability of young people.

The analysis of the achievements of SIPRU support to the innovative models during 2018 and 2019 shows that significant results have been achieved. Innovative models made a *difference in local communities*. The models have influenced the *advancement of the planning and programming of local policies* related to increasing youth employability and employment, and they have been successful *in generating additional resources for youth employment*. The models *created a new value in addressing the youth unemployment issue*, which is realistic for the context, resources and capacities, making the models competitive with the potential for continued and broader implementation. The experience in developing and implementing innovative models and the cooperation with the SIPRU team has contributed to the **improvement of the capacity of CSOs and portfolios of services** they offer to youth. *Cooperation among the academic, business and public sectors has been enhanced*, and lasting cross-sector partnerships and platforms have been formed, which is a significant resource for social change in the local community. *Satisfactory private sector participation* is ensured in accordance with their capacities, capabilities and interests.

The models have shown that they can respond effectively to the needs of the unemployed young people, especially young people who are furthest from the labour market and who are not addressing

the institutions of the system. Two Open Calls for **innovative models supported 651 young people**, out of which, **during 2018 and 2019, models included 345 young people, 54% were young women, and 46% were young men**. The models included the unemployed youth, and a large percentage of passive and inactive individuals, as well as a significant portion of the NEET category. ***The models have been successful in reaching young people from hard-to-employ and vulnerable categories with an average coverage of 64%***; these categories include the long-term unemployed, persons with disabilities, unqualified youth, informally employed youth, young people from rural areas, Roma, children and young people living and working on the street, young people from materially disadvantaged families, young people from the social protection system, while a significant percentage of young people belong to multiple vulnerable categories.

The inclusion in the labour market of hard-to-employ and vulnerable youth groups, which are furthest from the labour market and the effect on employment of 47% represent significant results of the Program. In addition, the impact on the increase of youth activation is equally important, as well as their greater confidence and interest in engaging in supportive measures and programmes.

From everything that was mentioned above, the conclusion is made that **the second objective of the E2E Program has been achieved, i.e. unemployed young people benefit from innovative solutions and models for increasing youth employment and employability.**

Significant capital, which has the potential for sustainability, has been created to increase youth employment and employability. The sustainability of the model has been achieved at an enviable level within the existing legislative and institutional environment, while long-term sustainability should be ensured by national or local authorities. Sustainability is conditioned by the commitment of national authorities to decentralise employment and labour market policies, followed by the devotion of local actors to the development of employment policies and, ultimately, to the provision of adequate funding mechanisms⁴. When viewed long-term, this contributes significantly to the creation of the necessary resources and capacities for effective youth initiatives, for the successful absorption of EU funds during the EU accession process, and the successful absorption of European Structural Funds when Serbia becomes a member of the EU, which will be an essential source of funding for policies and initiatives in this area. The EU accession process, the adoption of the AP for Chapter 19 - Social Policy and Employment, as well as the plan for the introduction of the Youth Guarantee mechanism⁵ all set requirements for revising the implementation of employment policy.

Recommendations were made for further work of the SIPRU based on the experience gained from the implementation of innovative models for increasing employment and employability of young people. At the national level, **they include support for the processes of building a supportive environment for employment policies** in line with the needs of the local labour market, by supporting and initiating policy dialogues that arise in the process of **creating a new strategic framework, as well as amending the umbrella employment law**. In this area, an important topic is **recognizing the role and potential of CSOs with regard to employment policy, as well as encouraging the introduction of innovative approaches to employment policies at the national and local level**. The recommendations relate to continued support for the development of innovative models to increase youth employment and employability, model sustainability, and support for the development of capacities of CSOs that implement these models, in order to increase youth employment in an inclusive, quality and sustainable manner.

⁴ Ružić, B (2016), The Scope of the Localisation of the Employment Policy in the EU: Lessons for Serbia, European Movement in Serbia, Belgrade

⁵ <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1079&langId=en>

2. СВРХА И ОБУХВАТ ЕВАЛУАЦИЈЕ

Јавни конкурс за доделу бесповратних средства под називом „Подршка иновативним приступима за повећање запошљавања и запошљивости младих“ реализује се у оквиру програма „Знањем до посла“ (Е2Е): **развој вештина код младих и јавно-приватна партнерства у Србији**⁶, чији је циљ повећање запослености и запошљивости младих на социјално инклузиван и одржив начин, а који финансијски подржава Швајцарска агенција за развој и сарадњу (СДЦ). Компоненту Е2Е програма „Подршка спровођењу Програма реформи политике запошљавања и социјалне политике у Републици Србији са фокусом на политику запошљавања и повећања запошљивости младих“ спроводи СИПРУ тим у партнерству са Министарством за рад, запошљавање, борачка и социјална питања (МРЗБСП), Министарством просвете, науке и технолошког развоја (МПНТР) и Министарством омладине и спорта (МОС). Ова компонента Е2Е програма има два специфична циља 1. *Релевантна ресорна министарства развијају унапређен оквир националне политике запошљавања и запошљивости младих* и 2. *Незапослени млади имају користи од иновативних решења и модела за повећање запошљавања и запошљивости младих*. Иницијатива се реализује путем иновативних и свеобухватних приступа оријентисаних ка запошљавању и запошљивости младих кроз међусекторска партнерства. Програм Е2Е доприноси спровођењу Програма реформи политике запошљавања и социјалне политике (ЕСРП), националних стратешких документа у политици запошљавања, образовања и политици за младе, али доприноси и унапређењу капацитета за успешно коришћење ИПАП средстава у области запошљавања и запошљивости младих, као и програма који су усмерени на побољшање квалитета живота грађана у локалној заједници (нпр. *EU PRO* и *Swiss PRO*).

Јавни конкурс „Подршка иновативним приступима за повећање запошљавања и запошљивости младих“ је основни механизам за подршку развоју иновативних модела подршке у области запошљавања младих. Јавни конкурс је спроведен у два циклуса, а окосницу чине развој и тестирање иновативних решења за проблем незапослености младих, чији резултати и научене лекције могу допринети изради јавних политика у наредним циклусима. Други јавни конкурс објављен је у 2017. години и спроведен током 2018. године, док је са појединим моделима настављен рад током 2019. године.

Циљ евалуације је да допринесе реализацији специфичног циља 2 Е2Е програма, посебно резултату **2.2 Развијене препоруке за политике на основу научених лекција кроз спровођење иновативних модела и услуга и разматране кроз дијалог о политикама**. Ова евалуација чини целину са претходне две спроведене евалуације иновативних модела⁷.

Предмет евалуације је процена остварених ефеката, утицаја и потенцијала за одрживост иновативних модела који су подржани и развијени током 2018. и 2019. године. У евалуацији су примењени партиципативан приступ и консултативан процес, као и трангулација података да би се обезбедила свеобухватна и на бази података заснована процена (Прилог 1: Методологија евалуације). У консултацијама су учествовали представници СИПРУ тима, ресорног министарства надлежног за послове запошљавања, НИРАС-ИП који спроводи другу компоненту Е2Е програма⁸, СДЦ и локалних партнера, ОЦД, носилаца иновативних модела

⁶ From Education to Employability (E2E) – Youth Skills Development and Public Private Partnership in Serbia.

⁷ http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2017/04/Evaluacija_Javnog_konkursa_Podrska_inovativnim_pristupima_za_povecanje_zaposljavanja_i_zaposljivosti_mladih.pdf и http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2018/10/Periodicna_evaluacija_programa_lokalnih_inicijativa_za_zaposljavanje_mladih_2018.pdf

⁸ NIRAS – IP Consult GmbH (NIRAS – IP) <https://znanjemdoposla.rs/>

(Прилог 2: Учесници у консултативном процесу). Консултације су реализоване у формату интервјуа, билатералних и мултилатералних радионица и фокус група са циљем да се оцене ефекти, утицај и одрживост модела, као и да се сумирају препоруке за јавне политике у области запошљавања на основу научених лекција кроз спровођење иновативних модела и услуга.

3. КОНТЕКСТ

3.1 Основни показатељи положаја младих на тржишту рада

Влада Републике Србије је као један од водећих приоритета препознала питање запошљавања и запошљивости младих у више стратешких докумената и пратећих акционих планова⁹ и предвидела мере и активности усмерене на унапређење положаја младих на тржишту рада.

И поред значајног стабилног побољшања основних показатеља на тржишту рада у последњих неколико година, положај младих на тржишту рада у Србији је изузетно неповољан. Стопа незапослености младих (15–24) је двоструко већа од стопе становништва радног узраста – 29,7%¹⁰. Стопа неактивности младих (15–24) је изузетно неповољна годинама и уједно стабилно висока – 70%. Положај младих жена на тржишту рада је неповољнији од положаја мушкараца, родни јаз у стопи неактивности је 13 п.п, а у стопи запослености 10,1 п.п. Удео младих који немају запослење, а истовремено су изван образовања или обуке (тзв. NEET категорија) чини 16,5%. Иако стопа NEET категорије младих бележи пад, у структури категорије NEET примећује се повећање учешћа неактивних младих који не траже посао и не налазе се у процесу образовања или обуке. Додатно, удео незапослених младих који нису пријављени на евиденцију незапослених лица Националне службе за запошљавање (НСЗ) је у порасту и у 2017. години чини 28,9%. Досезање до младих неактивних припадника из NEET категорије представља велики изазов институцијама у наредном периоду, што је један од главних циљева кохезионе политике и европске Гаранције за младе¹¹.

Ова група младих је често изложена и другим факторима који доводе до вишеструке рањивости, попут породичних и здравствених фактора, ниског образовног нивоа, итд., а који их воде у пасивизацију, немотивисаност и обесхрабрење. Стога постоји потреба да се осмисли приступ помоћу ког би се дошло до ових младих, који се сами не обраћају институцијама. Стопа дугорочне незапослености младих (15–29) који посао траже дуже од 12 месеци у 2017. је износила 13,1% и знатно је виша од стопе становништва радног узраста. Више од половине укупног броја младих (15–29), њих 54%, на евиденцији НСЗ у 2017. години посао тражи дуже од годину дана. Дугорочан карактер незапослености младих има веома негативне ефекте на изгледе за активацију и запослење, јер води ка застаревању вештина и знања, обесхрабрењу и ризику од трајне искључености са тржишта рада. Неформална запосленост је важан показатељ неповољног положаја младих на тржишту рада – у 2017. години петина запослених младих је радила у неформалној економији без основне правне заштите коју обезбеђује уговор о раду/радном ангажовању. Дугорочна незапосленост, висока стопа

⁹ Као што су Програм реформи политике запошљавања и социјалне политике (ЕСРП), Национална стратегија запошљавања 2011–2020. године, Национална стратегија за младе за период 2015–2025. године, Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године и др.

¹⁰ Подаци за младе 15–24 наведени према Анкети о радној снази у 2018., Републички завод за статистику, Београд, 2019.

¹¹ Подаци за младе 15–29 наведени у Трећем националном извештају о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва у Републици Србији, Преглед и стање социјалне искључености и сиромаштва за период 2014–2017. године са приоритетима за наредни период, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије, Београд, 2018.

незапослености младих, висок удео квалификованих особа међу незапосленима (60% незапослених је са завршеном средњом школом), дуга транзиција ка првом запошлењу, указују на то да образовни систем не припрема на адекватан начин младе за тржиште рада. Неусклађеност потреба и понуде знања и вештина на тржишту рада представља главну препреку за запошљавање младих. Велики број неактивних младих је без радног искуства и стечених практичних знања, што их води у замку незапослености и продужава и отежава транзицију ка првом запошлењу. Додатно, систем неформалног образовања, и поред потенцијала да брзо одговори на недостајућа знања и структурну незапосленост недовољно је развијен у Србији. У директној вези са неактивношћу, незапосленошћу и неадекватним образовним нивоом је сиромаштво – у 2018. години млади (18–24) су највише били изложени ризику од сиромаштва (29,1%)¹².

3.2 Законодавно и институционално окружење за политику запошљавања

Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања надлежно је за политику запошљавања у Србији. Носиоци послова запошљавања су, према Закону о запошљавању и осигурању за случај незапослености, НСЗ и агенције за запошљавање, док ОЦД нису препознате као носиоци послова запошљавања. Закон о младима препознаје ОЦД као носиоце омладинских активности – као један од програма и пројеката од јавног интереса у омладинском сектору који се финансирају из јавног буџета препознаје оне које „подстичу каријерно вођење и саветовање младих и организују обуке, семинаре и манифестације од значаја за запошљавање, самозапошљавање и предузетништво младих“. Управо ове законске одредбе, национална стратегија за младе и програми за младе омогућили су улаз ОЦД на терен политике запошљавања, што је у колизији са одредбама крвног закона о запошљавању. Закон о локалној самоуправи дефинише надлежности локалних самоуправа (ЛС) у области локалног економског развоја и омладинске политике. Законом о запошљавању подржано је оснивање локалних савета за запошљавање (ЛСЗ) и омогућено је суфинансирање програма и мера предвиђених локалним акционим плановима запошљавања (ЛАПЗ) средствима из републичког буџета. ЛСЗ делују при извршној власти и имају кључну улогу при доношењу ЛАПЗ, програма и мера активне политике запошљавања, одлука у области запошљавања и другим питањима од интереса за запошљавање. Током протекле деценије, услед посвећености стратешком циљу – децентрализацији политике запошљавања и доношењу одлука у вези са запошљавањем на локалном тржишту рада, остварени су значајни резултати. Данас скоро све ЛС издвајају средства за политику запошљавања на локалном нивоу¹³.

ЛАПЗ се финансирају кроз модел суфинансирања средствима из републичког буџета и из буџета ЛС. У оба случаја локалне мере активне политике запошљавања се спроводе кроз НСЗ као стандардне мере или кроз модалитет техничке подршке, прилагођене локалном контексту. Овај начин спровођења локалне политике запошљавања утицао је на значајно административно оптерећење капацитета НСЗ. Просечно оптерећење саветника за запошљавање је 1.180 предмета¹⁴, што ограничава доступност индивидуализоване подршке. Истовремено, и поред чињенице да су ЛС посвећене решавању проблема незапослености младих кроз значајно

¹² Републички завод за статистику. (2019). *Анкета о приходима и условима живота у 2018. години*. Београд: Републички завод за статистику.

¹³ У 2018. години 108 ЛАПЗ је реализовано уз суфинансирање средствима из републичког буџета, а додатно су 54 ЛАПЗ финансирана из сопствених средстава ЛС кроз техничку подршку НСЗ. У 2010. години свега 10 ЛС је спроводило ЛАПЗ. Извор: Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, 2019.

¹⁴ Програм економских реформи за период од 2018. до 2020. године, Влада Републике Србије.

укључивање младих у програме или мере активне политике запошљавања, често одабране мере нису примерене овој старосној групи, односно изостаје анализа потреба младих, те и одабир мере која ће на најефикаснији начин утицати на запошљавање/запошљивост¹⁵. У тежњи да локална политика запошљавања на ефикаснији начин одговори на локалне потребе и изазове на тржишту рада, у неким ЛС се примећује новија пракса: да ЛС самостално управља средствима и директно спроводи локалне мере политике запошљавања кроз друге локалне институције и јавне позиве, што отвара простор и за укључивање ОЦД. Ова пракса је више изузетак него правило и не постоји анализа о финансијским издвајањима, модалитетима спровођења, нити ефектима ове праксе. Додатно, ову праксу сходно одредбама кровног закона о запошљавању Државна ревизорска институција тумачи као незакониту. Овакво тумачење креира неизвесност за ЛС, које због могућих негативних последица имају резерве да је спроводе, што је један од могућих разлога што није заживела у већем обиму. Стога законски оквир представља ограничавајући фактор за креативност и проактивност ЛС за унапређење спровођења локалне политике запошљавања, а тиме затвара и доступност локалног финансирања за моделе ОЦД, који на адекватан начин могу одговорити потребама незапослених младих – посебно оних младих који су најудаљенији од тржишта рада, а који се не обраћају институцијама система.

Активности ОЦД за подстицање запошљавања и запошљивости младих, у складу са националним и локалним акционим плановима за младе, финансирају се путем јавних конкурса и позива, у складу са Уредбом о транспарентном финансирању ОЦД¹⁶. Стабилан извор финансирања за програме подстицања запошљавања младих представља национални конкурс Министарства омладине и спорта за ЛС и ОЦД. Међутим, иако представља стабилан извор финансирања, предвиђена средства су недовољна да задовоље постојеће потребе. Трајање финансијске подршке за програме и пројекте ОЦД, било да су финансирани из националних или локалних буџета, у већини случајева је од 6 до 12 месеци (53%), као и краће (од 6 месеци – до 3 месеца 26%, између 3 и 6 месеци 6%). Модалитет финансирања у трајању дужем од 12 месеци (вишегодишње финансирање) постоји, али је спроводи ретко – у 2016. години свега 75 пројеката на локалном нивоу је финансирано дуже од 12 месеци, што је укупно 1%¹⁷. У недостатку финансијских средстава, континуитета и стабилности извора финансирања, одрживост програма ОЦД је неизвесна, а тиме и квалитет услуга које ОЦД пружају, као и унапређење капацитета ОЦД и њихов раст.

Поред нестабилних и недовољних финансијских издвајања, одсуства дугорочније подршке, проблема легитимитета са укључивањем ОЦД у креирање политика и њихово спровођење, недостатак капацитета на локалном нивоу додатно ограничава домете локалних политика запошљавања. Анализе показују да су недовољно развијени и неуједначени капацитети ЛС за стратешко планирање, анализу и тумачење података са локалног тржишта рада, као и планирање, дизајнирање и опредељивање адекватних мера активне политике запошљавања према потребама и карактеристикама приоритетних категорија корисника на локалном нивоу¹⁸. Значајан је број ЛС код којих је локална политика

¹⁵ Анализа ЛАПЗ поднетих од стране ЈЛС Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања у склопу програма суфинансирања програма или мера активне политике запошљавања, Немачка организација за међународну сарадњу (ГИЗ) у оквиру пројекта „Промоција запошљавања младих - УЕР“, 2018.

¹⁶ Уредба о средствима за подстицање програма или недостајућег дела средстава за финансирање програма од јавног интереса која реализују удружења, „Службени гласник Републике Србије“, број 16/2018.

¹⁷ Годишњи збирни извештај о утрошку средстава која су обезбеђена и исплаћена удружењима и другим ОЦД из средстава буџета Републике Србије у 2016. години као подршка програмским и пројектним активностима, Канцеларија за сарадњу са цивилним друштвом, 2016.

¹⁸ Центар за социјалну политику & Центар за истраживање јавних политика. (2016). *Извештај о стању институционалних капацитета, запошљивости угрожених група и социјалној заштити у 34 градова и општина у Србији*. Београд: Центар за социјалну политику.

запошљавања сведена на припрему ЛАПЗ који испуњава формалне услове за учешће у програму суфинансирања, уз истовремено изразито низак ниво квалитета документа¹⁹.

Извештај Европске комисије о напретку Републике Србије на путу ка чланству у Европској унији за 2019. годину наглашава да је Србија умерено припремљена у области социјалне политике и запошљавања, те да у **наредном периоду треба да обезбеди адекватне финансијске и институционалне ресурсе за запошљавање и социјалну политику који би систематичније били усмерени на младе, жене и дугорочно незапослене**. У извештају се даље истиче да је приступ тржишту рада и даље посебно отежан за Роме и особе са инвалидитетом (ОСИ) и да су издвајања из буџета за активне политике запошљавања, иако незнатно повећана, и даље недовољна да обухвате све оне који траже посао²⁰.

3.3 Приступ друштвених иновација за решавање проблема запошљавања младих

Програм подршке развоју иновативних модела за повећање запошљавања и запошљивости младих у Е2Е програму заснива се на *концепту развоја друштвених иновација*. Друштвене иновације су потребне када постојеће политике, праксе и структуре не одговарају на потребе грађана на прави начин, а социјална искљученост нарастајућа – када су захтеви крупни, а ресурси оскудни. Питања за унапређење квалитета живота грађана се често налазе у простору између секторских граница и надлежности појединачних институција, а иновације настају управо када се премосте границе секторских подела и фрагментиране надлежности институција²¹. Према дефиницији **друштвене иновације укључују нове стратешке приступе, концепте, идеје, процесе, производе, услуге, пословне моделе, алате и методологије или комбинације свега наведеног са циљем да се одговори на незадовољену потребу у друштву или друштвени проблем**.

Друштвене иновације су део јавних политика у ЕУ, посебно кохезионе политике и европских структурних и инвестиционих фондова; најзначајнији фондови за развој људских ресурса и друштвени развој су Европски социјални фонд (*European Social Fund – ESF*) и Европски фонд за регионални развој (*European Regional Development Fund – ERDF*). Кохезиона политика ЕУ је средишна тема европских интеграција; када Србија постане чланица ЕУ, на располагању ће имати вишеструко већа средства из структурних фондова ЕУ од оних која тренутно добија, а за чије коришћење се мора припремити пре уласка у ЕУ²². Један од обавезних критеријума за коришћење ЕСФ средстава према предлогу Заједничких одредби кохезионе политике за период 2021–2027. године обухвата активне политике запошљавања које укључују иницијативе за запошљавање младих засноване на доказима, досезање NEET категорије младих, квалитетне програме радних пракси, укључујући механизам Гаранције за младе. Поред наведених фондова, подршка друштвеним иновацијама предвиђена је и програмом *Horizon 2020* – Европским програмом за развој истраживања и иновација.

У правном оквиру Републике Србије иновације су препознате у Закону о социјалној заштити у делу који се односи на развој услуга социјалне заштите у локалној заједници, иако у пракси

¹⁹ Према фусноти 8.

²⁰ Serbia 2019 Report, EUROPEAN COMMISSION, accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – 2019 Communication on EU Enlargement Policy, Brussels, 29.5.2019.

²¹ Владисављевић, А. (2019). *Друштвене иновације – људи у центру јавних политика*. Београд: Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије.

²² Изјава Јадранке Јоксимовић, министарке за европске интеграције Владе РС, кад и где?

концепт иновативних услуга није у довољној мери операционализован. E2E програм развоја иновативних модела који спроводи СИПРУ тим је пионирски корак у интегрисању концепта друштвених иновација. Подршка СИПРУ тима заснива се на тростепеном програму подршке: ЛОТ 1 – Подршка раном развоју иновативних решења, ЛОТ 2 – Подршка тестирању/пилотирању развијених решења и ЛОТ 3 – Подршка скалирању или ширењу тестираних решења. Поред финансијске подршке СИПРУ тим комбинује сарадњу, прилагођену подршку и саветовање, менторство и изградњу капацитета уз учење и усавршавање кроз процес.

Искуство E2E програма подстакло је примену приступа друштвених иновација у Програму локалних иницијатива за социјално укључивање и смањење сиромаштва (ЛИП2), програму Swiss PRO за побољшање квалитета живота грађана у локалној заједници, као и у конкурс за доделу бесповратних средстава ИПАП у области запошљавања и запошљивости младих. Такође, кроз E2E програм друштвене иновације су интегрисане у рад ОЦД, у мере политике за подршку запошљавању младих у ЛС (пример Нови Сад), а модел „Кликом до самосталности – кроз Дечије село у виртуелни свет“ се налази међу првих 20 идеја на *Save-Ideas*, глобалној платформи за бесплатну заштиту интелектуалне својине путем блокчејн (*blockchain*) технологије²³. На овај начин се значајно доприноси креирању ресурса и капацитета за ефективне иницијативе за младе, али и будућу успешну апсорпцију средстава из европских структурних фондова, који ће бити водећи извор финансирања политика и иницијатива у овој области.

²³ <https://save-ideas.com/explore/ideas>

4. ЕВАЛУАЦИЈА ИНОВАТИВНИХ МОДЕЛА ЗА ПОВЕЋАЊЕ ЗАПОШЉАВАЊА И ЗАПОШЉИВОСТИ МЛАДИХ

Током 2018. и 2019. године иновативни модели за повећање запошљавања и запошљивости младих реализовани су Београду, Новом Саду, Власотинцу, Лебану, Бојнику, Медвеђи, Лесковцу, Нишу, Сомбору и Ужицу. Преглед подржаних модела дат је у Табели 1. У свим наведеним ЛС унапређење положаја и унапређење запошљивости и запошљавања младих препознати су као приоритет у локалним стратешким и планским документима, најчешће у ЛАПЗ, локалним акционим плановима за младе, плановима за локални економски развој, стратегијама развоја и понегде у локалним акционим плановима за Роме и за равноправност полова. У складу са стратешким опредељењем и приоритетима, ОЦД су уз подршку СИПРУ тима развиле различите моделе за подршку незапосленим младима, посебно рањивим категоријама младих, или вишеструко рањивим групама, предузетништву, преласку младих из света образовања у свет рада, стручном усавршавању и неформалним обукама. Развијени модели су прилагођени локалном контексту, засновани на мултисекторској сарадњи и прилагођени друштвеној групи којој се обраћају.

Док су мере јавне политике најчешће усмерене на типичног представника циљне групе, услед чега су различитости неуклопиве, **модели представљају интегрисане и диверсификоване услуге прилагођене различитим групама младих, чиме значајно доприносе смањењу социјалне искључености и неједнакости.** Модели представљају интегрисан сет услуга, којима се младој особи на целовит начин пружа подршка током целог процеса од информисања, саветовања и процене до укључивања у адекватне мере које воде ка запошљавању или подизању запошљивости младих.

Табела 1. Иновативни модели у 2018. и 2019. години

Бр.	Назив модела	Носилац пријаве (ОЦД)	Локација	Буџет, укупни и у загради СИПРУ тим (CHF)
1.	Радна пракса за младе особе са инвалидитетом	Форум младих са инвалидитетом (ФМИ)	Београд	2018 – 28.000 (23.800)
				2019 – 20.290 (8.400)
2.	Програм запошљавања младих „Моја каријера од нуле до победе!”	Центар за омладински рад (ЦЗОР)	Нови Сад	2018 – 9.830 (5.000)
				2018/2019 – 42.590 (30.000)
3.	Мултисекторско партнерство за младе „Активатор“	Европски покрет у Србији (ЕпуС) – Лесковац	Власотинце, Лебане, Бојник, Медвеђа, Лесковац	2019 – 38.500 (25.000)
4.	Практична академија	Удружење за локални развој Каменица	Ниш	2019 – 43.046 (20.000)
5.	ПУЗЛА која недостаје	Сомборски	Сомбор	2018 – 25.620 (21.770)

	– Поддршка Успешној Запошљивости Локалном Акцијом	едукативни центар (СЕЦ)		2019 – 6.080 (5.000)
6.	Међусекторска акција за младе у туризму	Ужички центар за људска права и демократију	Ужице и златиборски регион	2018 – 32. 000 (26.880) 2019 – 29.680 (25.000)
7.	Програм запошљавања младих Рома – „The StreetUp Coffeehouse“	Центар за интеграцију младих (ЦИМ)	Београд	2018 – 51.150 (30.000)
8.	Кликом до самосталности – кроз Дечије село у виртуелни свет	Центар за истраживање, развој и примену практичних знања и вештина (ЦЕИР)	Нови Сад	2018 – 38.150 (29.030)

4.1 Опис иновативних модела подржаних у 2018. и 2019. години

Радна пракса за младе особе са инвалидитетом (Форум младих са инвалидитетом) је иновативни модел који је усмерен на решавање проблема пасивности и искључености младих особа са инвалидитетом (ОСИ) са тржишта рада, чији су узроци недостатак квалификација и вештина за запошљавање, неактивност и стереотипи и предрасуде послодаваца, као и недостатак спремности и знања да радна места прилагоде потребама ОСИ²⁴. Иновативни модел радне праксе за младе ОСИ представља свеобухватан приступ решавању проблема незапослености младих ОСИ путем реализације инклузивне и одрживе радне праксе у приватном сектору кроз међусекторску сарадњу. У основи модела су, на бази података израђене **инклузивне процедуре** и правила која ће сектору за људске ресурсе и линијским менаџерима у приватном сектору послужити као начин обезбеђења да су одлуке о регрутацији, селекцији, обуци и промоцији донете у складу са критеријумима који осигуравају да нема директне или индиректне дискриминације и које ће омогућити ефикасно укључивање младих ОСИ у радну средину (пракса и запошљавање). Модел обухвата примену практичних механизма подршке и индивидуалног рада са младим ОСИ, као и са послодавцима у процесу запошљавања.

Модел је подржан у два наврата: пилотиран је током 2018. године, док је током 2019. године подршка усмерена на институционализацију модела (кроз сарадњу са НСЗ и припрему Приручника за саветнике НСЗ) и осмишљавање пакета услуга за послодавце за примену модела радне праксе (Прилог 3 – кратак приказ модела „Радна пракса за младе ОСИ“).

Програм запошљавања младих „Моја каријера од нуле до победе“²⁵ (Центар за омладински рад) је иновативни приступ у одговору на **проблем незапослености младих, посебно оних који припадају NEET категорији младих**. Модел је развијен у партнерству између ИКТ пословног сектора и ОЦД, поштујући методологију *one-stop-shop*, чији је циљ развој компетенција у складу са потребама тржишта и ИКТ послодаваца који подстичу запошљавање младих. Оригинални модел адекватно одговара на потребе две групе младих: 1) незапослених

²⁴ Влада Републике Србије. (2016). *Програм реформи политике запошљавања и социјалне политике*.

²⁵ Енгл. *My career from zero to hero!*

из NEET категорије младих без знања и радног искуства и ИКТ и 2) незапослених младих са општим знањем у ИКТ сектору. Супротно приступу у којем млади људи треба да се укључе у неколико услуга које пружају различити актери, модел се **заснива на one-stop-shop приступу**, у оквиру ког млади добијају сву потребну подршку на једном месту. Модел успешно **комбинује методологију омладинског рада, техничку информатичку едукацију и праксу**, опремајући их уједно и техничким и преносивим вештинама. Методологија иновативног омладинског рада се користи како би се превазишао велики изазов у досезању NEET категорије младих. Коришћењем измештеног омладинског рада (*outreach street youth work*) кроз мобилни омладински клуб, до младих се долази у њиховом примарном окружењу (улице, паркови, насеља, итд.). Модел је развијен у партнерству између ОЦД и ИКТ компанија, поштујући учешће младих у циљу стварања одрживог модела који одговара како на потребе младих, тако и на потребе послодаваца.

Модел је подржан кроз две фазе: рани развој модела у 2018. години и пилотирање модела током 2019. године (Прилог 4 – Кратак приказ модела „Моја каријера од нуле до победе“).

Практична академија (Удружење за локални развој Каменица) представља иновативан модел студентске праксе у сектору микро, малих и средњих предузећа и предузетника (МСПП). МСПП чине чак 99,8% регистрованих привредних субјеката²⁶, а запосленост у МСПП је скоро дупло већа од оне у великим предузећима²⁷. Модел има за циљ **повећање запошљивости младих у реалном контексту привреде са доминантним учешћем МСПП сектора** кроз развој њихових примењивих практичних знања и пружање развојне подршке овом сектору. Модел је утемељен на **међусекторској сарадњи цивилног, МСПП, јавног и академског сектора у реализацији стручне праксе** уједначеног квалитета у МСПП сектору. Високошколску стручну праксу чине три фазе: I фаза – Дијагностичка пракса у пословним просторима партнера из МСПП уз подршку обучених ментора из привреде, у оквиру које се идентификују конкретни развојни задаци; II фаза – Инкубација практичних идеја и решења у омладинском кампу Удружења за локални развој Каменица *coworking* и *coliving* простора, где студенти различитих струка уз подршку ментора са факултета и ментора из МСПП сектора производе конкретна решења и производе; III фаза – Имплементациона пракса: заједничка презентација ментора и студената и имплементација решења у пракси.

Модел је развијен, а потом и пилотиран током претходног конкурсног циклуса у окружењу неразвијене привреде, док је у 2019. години модел подржан у циљу промоције и јачања капацитета јавног сектора (Центар за развој каријере и саветовања младих, Универзитет у Нишу) општина и града Ниша за преузимање модела (Прилог 5 – Кратак приказ модела „Практична академија“).

Мултисекторско партнерство за младе „Активатор“ (Европски покрет у Србији – Лесковац) представља иновативни модел који кроз **развој предузетничког учења повећава запошљивост младих и подржава креирање нових радних места**. Модел нуди специјализовану подршку предузетнички оријентисаним младим људима кроз **мултисекторски кластер за предузетничко запошљавање младих „Активатор“**. Главни сет иновативних услуга нефинансијске подршке младима кластера „Активатор“ чине програми: „Закорачи ка свом бизнису, изгради своју каријеру!“ намењен полазницима заинтересованим за покретање сопственог бизниса/иновативно запошљавање; стручна пракса „Изгради своју

²⁶ Филиповић, С. (2017). *Држава – подстицај или препрека развоју предузетништва*. Београд: Истраживачки форум Европског покрета у Србији.

²⁷ Републички завод за статистику. (2017). *Предузећа по величини и предузетници у Републици Србији 2010–2015*. Београд: Републички завод за статистику.

каријеру“ са циљем иновативног и предузетничког запошљавања младих; „Подели своје знање са младима!“ – индивидуална менторска подршка искусних предузетника младима, обогаћена програмом искуственог учења.

Модел је развијен и пилотиран у претходном конкурсном циклусу, а током 2019. године подржан је трансфер мултисекторског модела за предузетничко запошљавање младих „Активатор“ у општинама Лебане, Власотинце, Бојник и Медвеђа (Прилог 6 – Кратак приказ модела „Активатор“).

ПУЗЛА која недостаје – Подришка Успешној Запошљивости Локалном Акцијом (Сомборски едукативни центар) је иновативан модел који пружа одговор на незапосленост младих узроковану неусклађеношћу знања и вештина младих стечених кроз формално образовање и потреба на савременом тржишту рада, као и недостатком међусекторске сарадње на локалном нивоу. Брз друштвени и економски развој и развој технологије захтевају знатно бржу адаптацију, нова знања и вештине, професионални развој и преквалификацију радне снаге. Модел доприноси **премошћавању јаза између потреба привреде и понуде знања и вештина на тржишту рада кроз унапређење компетенција и капацитета младих у профилима препознатим кроз анализу потреба локалног тржишта рада**. Модел се заснива на анализи потреба тржишта рада и афинитета младих, односно занимања за којима постоји потреба на тржишту рада и квалификација/компетенција које би повећале запошљивост младих. Модел за унапређење капацитета и повећање запошљивости, односно запошљавања младих, укључује развој и извођење програма стручне обуке за вештине и знања неопходних за рад у одређеним профилима и повезивање са послодавцима у локалној заједници, а праћен је обуком о знањима у области самозапошљавања. Тиме се усклађују понуда и тражња на тржишту рада у секторима у којима постоји потреба за запошљавањем и у којима послодавци исказују потребу за квалитетним кадровима. Модел се реализује у партнерству са Школом за основно образовање одраслих у Сомбору, Општим удружењем предузетника Сомбор и послодавцима, а у реплицирање модела укључило се град Сомбор и још једна организација за младе Сомборски омладински Боом.

Током 2018. године подржани су развој и пилотирање модела, док је 2019. године подршка усмерена на методолошко унапређење истраживања о потребама тржишта рада и афинитета младих, што је био основ за репликацију модела у партнерству са ЛС (Прилог 7 – Кратак приказ модела „ПУЗЛА која недостаје“).

Међусекторска акција за младе у туризму (Ужички центар за људска права и демократију) представља иновативни модел који одговара на проблем високе стопе незапослености младих у Ужицу и Златиборском округу, узрокован неусклађеношћу знања и вештина младих и потреба привреде, недовољном сарадњом привреде, јавног и цивилног сектора и одсуством локалних модела подршке младима за неформално образовање, стално усавршавање и преквалификацију ради стицања компетенција у складу са идентификованим потребама привреде. Град Ужице је центар Златиборског округа, који је због природног богатства, историјског и културног наслеђа и традиције водећа туристичка дестинација у земљи. За даљи развој туризма неопходни су константно унапређење квалитета услуга у складу са трендовима и стандардима у туризму и угоститељству, као и специјализовани кадрови који могу да пруже такве услуге. У средишту модела је **Програм за стицање нових знања и вештина у туризму**, који пружа сервис преквалификације једнако за све младе без обзира на то да ли су или нису на евиденцији НСЗ, додатну едукацију за запослене и власнике туристичких и угоститељских објеката и промоцију дефицитарних занимања у основним и средњим школама. **Програм промовише запошљавање младих, унапређење знања предузетника и**

запослених у туризму, као и даљи развој међусекторског дијалога, сарадње и партнерства. Модел се реализује кроз међусекторско партнерство са Економском школом, предузетницима и власницима туристичких и угоститељских објеката, ЛС и релевантним регионалним и локалним институцијама.

Модел је подржан кроз две фазе: развој и пилотирање модела током 2018. године, док је током 2019. године фокус био на институционализацији модела кроз даљу изградњу капацитета и процес јавног заговарања за интегрисање модела у локална планска документа (Прилог 8 – Кратак приказ модела „Међусекторска акција за младе у туризму“).

Програм запошљавања младих Рома – „The StreetUp Coffeehouse“ (Центар за интеграцију младих) је иновативни модел који се бави проблемом незапослености и лимитираног приступа тржишту рада младих ромске популације **са посебним акцентом на проблем потпуне искључености из система формалног запошљавања младих укључених у живот и/или рад на улици**. Млади који су укључени у живот и/или рад на улици живе на маргинама друштва и вишеструко су осетљива категорија, изложена генерацијском сиромаштву и социјалној искључености, без квалификација или са ниским квалификацијама, као и без приступа формалном запошлењу, образовању или другим услугама. **Модел интегрише услугу „Свратиште“**, која кроз теренске услуге, психосоцијалну подршку и посредовање ка другим услугама и институцијама пружа директну подршку деци у уличној ситуацији у задовољењу основних потреба деце, као и **програм запошљавања** који кроз обуку, радну праксу и укључивање у формално тржиште рада води ка пуној социјалној укључености ромске деце која живе и раде на улици кроз **социјално предузеће Кафе бар 16**.

Модел је подржан током 2018. године, у фази развоја и пилотирања модела, и пратио је успостављање социјалног предузећа Кафе бар 16 (Прилог 9 – Кратак приказ модела запошљавања младих Рома „The StreetUp Coffeehouse“).

Кликом до самосталности – кроз Дечије село у виртуелни свет (Центар за истраживање, развој и примену практичних знања и вештина) је иновативни модел, усмерен на **повећање запошљивости младих који су корисници установа социјалне заштите за смештај деце и младих без родитељског старања** на територији АП Војводине. Млади без родитељског старања/корисници система социјалне заштите се услед неадекватне подршке у социјалној и економској интеграцији суочавају са ризиком повратка и зависност од система социјалне заштите. Модел је развијен у партнерству са Дечијим селом из Сремске Каменице и приватним сектором са циљем повећања запошљивости младих корисника Дечијег села кроз изградњу и **развој капацитета, мотивацију и подстицање за усвајање практичних знања и стицање вештина за учење и рад у е-окружењу**. Модел „Кликом до самосталности“ комбинује различите приступе и методе рада из области е-обуке, е-запошљавања, стручне праксе у компанијама и менторинга са циљем креирања стимулативног окружења и мотивисања младих за усвајање практичних знања и стицање вештина како би се лакше прилагодили и брже адаптирали захтевима модерног тржишта рада кроз процесе сталног учења и усавршавања. (Прилог 10 – Кратак приказ модела „Кликом до самосталности“).

Модел је подржан током 2018. године у фази развоја и пилотирања модела.

4.2 Кључни ефекти спровођења иновативних модела

Најзначајнији ефекти спровођења иновативних модела у градовима и општинама изведени су из постигнућа сваког појединачног модела (кратки прикази у прилогу овог извештаја дају сажету форму кључних постигнућа појединачних иницијатива).

Иновативни модели праве промену у локалним заједницама и утичу на унапређење планирања и програмирања локалних политика које се односе на повећање запошљивости и запошљавања младих. ОЦД су активно учествовале у билатералним и мултилатералним консултативним процесима који прате развој локалних докумената, заговарали и заступали и моделе и иновативни приступ пред доносиоцима одлука и представницима других сектора. Од осам иновативних модела који су предмет евалуације, пет ОЦД носилаца иновативних модела непосредно су допринеле унапређењу планирања локалних политика запошљавања за младе кроз интегрисање модела и потреба у локална планска и развојна документа. Модел „Практична академија“ је део ЛАПЗ градске општине Црвени Крст у Нишу за 2019. и за 2020. годину, а три општине из Нишавског округа су показале интересовање. Модел „Међусекторска акција за младе у туризму“ је део ЛАПЗ за 2020. годину Града Ужица. ЦЗОР је предложио меру у оквиру ЛАП за младе Нови Сад, а који је усвојен 2019. године: Мера 2. Запошљавање младих: 2.1.4 Подржати спровођење иновативних модела за повећање запошљивости младих који се реализују у сарадњи цивилног и привредног сектора. Модел „Активатор“ део је развојних планова техничких школа у Лебану, Власотинцу и Бојнику за 2020. годину. Модел „ПУЗЛА која недостаје“ интегрални је део локалне иницијативе „Млад се промени, за посао покрени“ чији је носилац град Сомбор у партнерству са СЕЦ.

Иновативни модели су били успешни у генерисању додатних фондова, односно привлачењу додатних средстава намењених политици запошљавања за младе, посебно спровођењу модела. Осим износа суфинансирања модела који су приказани у Табели 1, ОЦД су обезбедиле додатна средства за спровођење модела кроз различите јавне позиве, националне, локалне и ЕУ, као и кроз спајање средстава са другим донаторским иницијативама (*matching funds*). Спровођење модела „Практична академија“ финансирано је путем конкурса Канцеларије за локални економски развој у Нишу у износу од милион динара, као и кроз ЛАПЗ градске општине Црвени Крст 2019. године у износу од пола милиона динара; такође, у оквиру ЛАПЗ ове општине за 2020. годину планирана су средства у износу од 1,5 милиона динара. Модел „ПУЗЛА која недостаје“ је финансиран додатним средствима у износу од око четири милиона динара. ЦЗОР је обезбедио средства за скалирање модела „Моја каријера од нуле до победе“ на регионалном нивоу кроз програм Европске комисије у укупном износу од 1,1 милион евра²⁸ на период од три године. Поред тога, Град Нови Сад планира наставак финансирања ОПЕНС-а²⁹ у наредне три године, чији је један од оснивача ЦЗОР – захваљујући томе модел има перспективу да постане интегрисана услуга ОПЕНС-а. Спровођење унапређеног модела „*The StreetUp Coffeehouse*“ током 2019. године финансирано је средствима донатора који подржавају програм ЦИМ. Радна пракса за младе ОСИ део је иницијативе „Пут ка инклузивном тржишту рада“, која се финансира из средстава ИПА 2014³⁰ у износу око 180.000 евра. За спровођење модела

²⁸ European Commission, Civil Society Facility and Media Programme 2018-2019. Поред Србије, иницијатива обухвата Црну Гору, Босну и Херцеговину, Албанију и Косово.

²⁹ Град Нови Сад је био европска престоница младих 2019. године, па је покренута иницијатива изградње Културне станице – ОПЕНС омладински центар. Управљање Омладинским центром је поверено ОПЕНС асоцијацији (која у сарадњи са Градом Новим Садам управља титулом Европске престонице младих). ЦЗОР представља једну од шест организација оснивача ове асоцијације.

³⁰ Development of innovative, integrated youth tailored services and social inclusion models, IPA 2014.

„Активатор“ у 2020. години партнерске општине планирале су средства од око 380.000 динара, а град Ужице је за спровођење модела „Међусекторска акција за младе у туризму“ у ЛАПЗ за 2020. годину издвојио 200.000 динара. Град Нови Сада финансирао је елементе модела „Кликом до самосталности“, онлајн теоријску обуку за израду и администрацију веб-сајтова у Вордпресу (*Wordpress*) и практичан део у физичком окружењу, као и е-платформу за повезивање младих и послодаваца са настојањем да се развије модификовани модел фриленсинг платформе на српском језику кроз иницијативу „Кликом до информација“. Додатно генерисани фондови за моделе подршке запошљавању младих су важно постигнуће досадашњег рада, посебно имајући у виду да су и локална и национална средства врло оскудна, а често недовољна за спровођење модела. Спајање средстава и/или диверсификација извора финансирања је стога стратегија којом се ОЦД руководе у даљој имплементацији модела.

Искуство у развоју и спровођењу иновативних модела за повећање запошљивости и запошљавања младих и сарадња са СИПРУ тимом значајно су унапредили капацитет ОЦД носилаца модела. ОЦД су унапредиле портфолио услуга које нуде у погледу квалитета, капацитета и диверсификације кроз креирање нових услуга (нове обуке, модели сарадње) или унапређивање сегмента услуга које пружају (смернице, стандарди, аналитика). За неке ОЦД ово искуство је први улазак на терен политике запошљавања (нпр. ЦИМ) или су ставили већи фокус и унапредили услуге у овој области (нпр. СЕЦ, ЦЗОР). Модели су креирали нову вредност у решавању друштвених проблема, који су реални за контекст, ресурсе и капацитете, и који су, као што је приказано, показали да су конкурентни и имају потенцијал за континуирану и ширу примену. Значајно је проширена база корисника младих особа, као и рањиве групе са којима раде, чиме су значајно унапређени ниво поверења и комуникације младих са овим ОЦД. ОЦД су повећале видљивост, углед и утицај у локалној заједници, па се препознају као активни партнери у планирању и спровођењу политика, као генератори идеја и програма који су иновативни и ефикасни у решавању друштвених проблема у заједници. Унапређена је сарадња са академским, бизнис и јавним сектором, а формирана су и трајна међусекторска партнерства и платформе, што је значајан ресурс за друштвене промене у локалној заједници.

Додатно и веома значајно је да су ОЦД показале капацитет и флексибилност да одговоре на изазове у спровођењу и адаптирању модела у циљу достизања жељених резултата и тиме што имају капацитета да прихвате неуспех као део процеса „који је код иновирања кључни фактор учења“³¹. **Изазови су били бројни:** од нетранспарентног планирања и недореченог процеса доношења одлука у локалним заједницама, ограничених средстава, неповерења институција, недостатка сарадње унутар сектора и између сектора, ограничених капацитета јавних установа за трансфер модела до проблема у досезању до младих, посебно младих из NEET категорије, осипања младих у неким моделима, недовољно темељних аналитичких инструмената и сл. Кроз процес и уз подршку СИПРУ тима, дијагностификовани су, а потом и унапређени елементи модела, а тиме и модел у целини, што је интегрисано у наредне циклусе спровођења модела:

- ЦИМ је унапредио модел са увођењем радионица за основна знања, појачани су индивидуализовани рад и психосоцијална подршка породици и детету, уведене су стипендије за кориснике и проширена је мрежа послодаваца,
 - СЕЦ је унапредио истраживање потреба тржишта рада и афинитета младих,
- или у стратегију наредног спровођења модела:

³¹ Владисављевић, А. (2019). *Друштвене иновације – људи у центру јавних политика*. Београд: Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије.

- ЦЗОР идентификовао да је потребно одвојити више времена за припремна оснаживања младих из NEET категорије кроз програме омладинског рада, мање измене курикулума, проширивање услуга у оквиру *one-stop-shop* методологије,
- ФМИ разматра могућност обезбеђивања превоза за младе ОСИ, као и додатних услуга,
- Удружење за локални развој Каменица усмерава више пажње ка оснаживању партнера из јавног, бизнис и академског сектора како би се озбиљније укључили у реализацију праксе, као и у ширење свести о значају праксе, промоцију резултата пред привредом, јавним и академским сектором,
- ЕПУС Лесковац је окренут ка диверсификацији услуга у складу са потребама одређених група младих, повезивању са потенцијалним финансијерима и сл.

Обогаћена је понуда неформалних програма обуке и доступност стручне/радне праксе, односно учења кроз рад у складу са потребама тржишта и потребама младих. Ово је значајан ефекат програма имајући у виду да су неусклађеност знања и вештина младих и потреба тржишта рада, као и недоступност праксе и практичног рада у реалном радном окружењу водеће препреке за успешну и брзу интеграцију младих на тржиште рада. Нови програми обуке креирани су током спровођења модела:

- Модел „Активатор“ – програм искуственог учења;
- Модел „Међусекторска сарадња за младе у туризму“ – курикулуми за занимања кувар/гастроном, конобар сомелијер, собарица, рецепционер и аниматор;
- Модел „Моја каријера од нуле до победе“ – основна ИКТ обука за веб-дизајн и *fronte-end development*;
- Модел „ПУЗЛА која недостаје“ – курикулуми за занимања: руковаоци моторном тестером, вариоци, зидари, тесари (током репликације још два занимања: фризери и трговци);
- Модел „Кликом до самосталности“ – курс енглеског језика „Језик струке – Енглески за ИКТ“ и курс администрације друштвених мрежа и веб-сајтова.

У наредном периоду препорука је да се програми обуке акредитују, што још увек није урађено, јер се тиме гарантује квалитет обука, омогућава издавање јавно признатих сертификата за младе и омогућава одрживост и доступност ових програма обуке путем финансирања кроз јавне фондове, као и код НСЗ. У градовима Ужице, Сомбор, Власотинце, Лебане и Бојник партнери ОЦД су школе из формалног образовања, што овај процес у одређеној мери олакшава (а неке школе су и већ покренуле поступак акредитације програма). У оквиру Е2Е програма који спроводи НИРАС-ИП³² развијен је стандарлизован методолошки сет инструмената за анализу занимања и компетенција и израду курикулума који су засновани на компетенцијама³³, као и програм обуке ментора за учење кроз рад у неформалном образовању. Ова методологија је примењена на више од 50 занимања у сарадњи ОЦД/брокера и послодаваца и потврдила је веома добре ефекте за запошљивост младих, усклађивање знања и вештина са потребама привреде и брзо реаговање на дефицитарна занимања на тржишту рада. Стога је корисно да се кроз стручну размену са ОЦД (брокерима) размене искуства и подигну капацитети ОЦД за примену овог методолошког оквира и код спровођења иновативних модела код којих сличности постоје. Уједно, то је и прилика да се потврде и ускладе курикулуми у

³² Фокус ове компоненте је развој учења кроз рад, односно спровођење модалитета мере обука за познатог послодавца и подизање капацитета ОЦД, познатих под називом „Брокери у пет градова у Србији“. Само у 2019. години обухват младих овом мером у тим градовима је био око 800 лица.

³³ СКА (*SKA methodology Skills, Knowledge, Attitude/Ability*) методологија за анализу занимања и развој курикулума из Швајцарске, SFIVET (*Swiss Federal Institute for Vocational Education and Training*).

неформалном образовању, развијени кроз E2E програм, тако да више одговарају савременом занимању, а не уско конкретним послодавцима.

4.3 Утицај на младе учеснике иновативних модела

Анализа утицаја и ефеката модела на младе учеснике ослања се на административне податке, као и интерне евалуационе извештаје и податке праћења младих које су доставиле ОЦД. У извесној мери ограничење представљају непотпуни подаци, док ефекти на запошљавање модела нису потпуни, јер су поједини модели били у току или тек при завршетку у тренутку комплетирања евалуације. Ефекат на запошљавање представља статус младе особе на тржишту рада након реализације програма, а која је остварила уговор о раду/радном ангажману.

Током 2018. и 2019. године иновативним моделима обухваћено је **345 младих, 54% младих жена и 46% младих мушкараца**. Модели су обухватили незапослене младе, али међу њима и велики удео пасивних, и неактивних, као и NEET категорију. **Учешће посебно рањивих група младих особа је 64% просечно за обе године**. Према образовном статусу³⁴, 19% је учешће младих без и/или са ниским квалификацијама, односно завршеном основном школом, 41% је учешће младих са завршеном средњом школом, 24% су студенти и 14% са терцијарним образовањем. Табела 2. представља агрегиране податке о младим учесницима модела током 2018. године, а Табела 3. податке о младим учесницима програма 2019. године.

Табела 2. Подаци о младим учесницима модела у 2018. години

УЧЕСНИЦИ МОДЕЛА									ЕФЕКТИ МОДЕЛА							
Назив програма	Укупно учесника			Образовање				Рањиве категорије	Запослени		Самозапослени		Незапослени		Друго, непознато	
	М	Ж	МИЖ	Основно	Средње	Студент	Више и високо		М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж
Међусекторска акција за младе у туризму	12	19	31	7	24	0	0	26	3	5	0	0	4	11	5	3
The StreetUp Coffeehouse	3	3	6	6	0	0	0	6	1	1	0	0	0	0	2	2
Радна пракса за младе ОСИ	6	9	15	0	0	4	11	15	3	4					7	1
ПУЗЛА која недостаје	17	10	27	12	4	4	1	18	13	4	0	1	1	0	3	5
Кликом до самосталности	13	12	25	3	11	7	4	25	6	5	0	0	3	3	3	5
Укупно по полу	51	53	104						26	19	0	1	8	14	20	16
Укупно	104			28	39	15	16	90	45		1		22		36	
%	49	51		27	38	14	15	87	43		1		21		35	

У 2018. години иновативни модели су обухватили 112 младих особа (Ж–51% и М–49%)³⁵. **Обухват младих из (вишеструко) рањивих категорија је изузетно висок и чини 87%**, јер је већина модела у целини обухватила младе из рањивих категорија: „Радна пракса за младе ОСИ“, „The StreetUp Coffeehouse“ и „Кликом до самосталности“, док је и у друга два модела удео рањивих категорија младих висок. **Ефекат на (само)запошљавање је 44%, што се сматра веома успешним с обзиром на чињеницу да су модели обухватили младе који су најудаљенији од тржишта рада, друштвено искључене и маргинализоване младе особе**. За 35% младих учесника модела статус након учешћа је различит: више од половине је изашло из неактивности, многи су наставили школовање или праксу, док за око 15% свих укључених младих подаци о статусу након програма нису познати. Модели су обухватили значајан удео младих без квалификација, 27%, односно младе који имају само завршену основну школу, што су млади који се изложени високом ризику од дугорочне искључености са тржишта рада –

³⁴ За 6 учесника модела није доступан податак о образовном ниову

³⁵ Укључујући осам младих учесника модела „The StreetUp Coffeehouse“, који нису обухваћени табелом, јер до комплетирања извештаја нису достављени социодемографски подаци о младима.

већина тих младих су вишеструко рањиви, припадници ромске популације или млади из руралних средина, неформално запослени.

Посматрано према моделима, модел „ПУЗЛА која недостаје“ је у 2018. години остварио највећи ефекат на (само)запошљавање младих (од 67%), што је и највећи ефекат током 2018. и 2019. године. Ово је додатно изузетно постигнуће будући да је у истој години моделом обухваћено 40% младих из NEET категорије и укупно 67% младих из рањивих категорија: дугорочно незапослени млади, Роми, млади из руралних средина, млади без квалификација, из материјално угрожених породица, ОСИ, са већином оних младих који су вишеструко рањиви, односно изложени су више од једног фактора рањивости. „Радна пракса за младе ОСИ“ је модел који је остварио већи ефекат на запошљавање од просека у 2018. години, од 47%, што је такође изузетно успешно постигнуће имајући у виду тешкоће са којима се младе ОСИ суочавају на тржишту рада. Сви учесници овог модела имају завршено терцијарно образовање. Модел „Кликом до самосталности“ приказује ефекат на запошљавање на нивоу године од 44%, што је такође значајно постигнуће за младе који излазе из система социјалне заштите. Према подацима о младима који су били укључени у овај модел, скоро четвртина младих и након подршке ради у неформалној економији. Овај удео је изнад националног просека за младе 15–24 године³⁶, удружен је са социјалном рањивошћу ове групе, указује на потребу да се уложи више напора у укључивање младих и њихову транзицију на формално тржиште рада.

Нижи ефекат на (само)запошљавање од просека у 2018. години остварили су модели „Међусекторска акција за младе у туризму“ (26%) и „*The StreetUp Coffeehouse*“. Удео младих из рањивих категорија у моделу „Међусекторска акција за младе у туризму“ је 84%, што су доминантно млади дугорочно незапослени, неформално запослени и млади без квалификација, у мањој мери ОСИ и млади из материјално угрожених породица. Модел „*The StreetUp Coffeehouse*“ је програм запошљавања за младе Роме који живе и раде на улици. У питању је веома комплексна група младих која је изложена вишеструким факторима рањивости (ниско образовање, сиромаштво, дугорочна незапосленост, дејчи бракови, изложеност предрасудама, насиљу, злоупотреби дејчег рада) и стога најзахтевнија у погледу укључивања на формално тржиште рада. Ови млади су невидљиви у систему, налазе се у простору између секторских политика, надлежности и одговорности, потпуно остављени на маргинама друштва. Модел се суочио са великим осипањем младих, па ефекат на формално запошљавање (две особе оба пола су запослене)³⁷, иако према стандардима низак, представља веома значајан успех, посебно у раној фази развоја, уобличавања и пилотирања модела у 2018. години. Успех укључивања на формално тржиште рада макар и малог броја појединаца из ове групе доноси вишеструке добробити, значајно унапређује квалитет живота младих и њихових породица, омогућава излазак из неформалног насеља, осамостаљивање и успешну интеграцију и пуну укљученост у друштво. Пример су ове две особе, које су се у међувремену осамосталиле, изашле из маргинализације, сегрегације и неформалног насеља и размишљају о повлачењу чланова породице из неформалног насеља. Овакви примери, који су ретки, дају позитиван подстицај и другим младим припадницима групе и доприносе освешћивању да је другачији пут могућ. Током пилотирања утврђени су недостаци модела, па се у 2019. години уз подршку донатора ЦИМ спроводи унапређен модел (видети унапређења у одељку 4.2) – ефекат на запошљавање је значајно већи, 43%, што није коначан ефекат, јер су обуке још увек у току.

Табела 3. Подаци о младим учесницима модела у 2019. години

³⁶ У 2017. години износи 21,9% младих узраста 15–24.

³⁷ Према завршном извештају било је укључено укупно 14 младих, па је тада ефекат на запошљавање био 14%. Ако се ефекат на запошљавање односи на шест младих за које су достављени подаци, он износи 33%.

УЧЕСНИЦИ МОДЕЛА									ЕФЕКТИ МОДЕЛА							
Назив програма	Укупно			Образовање				Рањиве категорије	Запослени		Самозапослени		Незапослени		Друго, непознато	
	М	Ж	МиЖ	Основно	Средње	Студент	Више и високо		М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж
Међусекторска акција за младе у туризму	17	33	50	5	45	0	0	28	8	17	0	0	9	16	0	0
„The StreetUp Coffeehouse“	13	8	21	18	3	0	0	21	8	1	0	0	0	0	7	5
Моја каријера од нуле до победе	10	13	23	0	3	3	17	13	3	9	1	2	4	2	2	0
Мултисекторско партнерство за младе	19	28	47	0	40	4	3	20							19	28
Активатор																
Практична академија	30	30	60	0	0	60	0								30	30
Радна пракса за младе особе са инвалидитетом	2	8	10	0	0	3	7	10	0	4			0	1	2	3
ПУЗЛА	7	15	22	1	11	6	4	6							7	15
Укупно по полу	98	135	233						19	31	1	2	13	19	67	81
Укупно	233			24	102	76	31	98	50		3		32		148	
%	42	58		10	44	33	13	42							64	

У 2019. години модели су обухватили 233 младе особе (58% младих жена). Модели „ПУЗЛА која недостаје“, „Радна пракса за младе ОСИ“ и „The StreetUp Coffeehouse“ (сиво осенчени у табели) су модели чија је реализација финансирана кроз друге изворе, не кроз Е2Е програм. Обухват младих из (вишеструко) рањивих категорија је према подацима значајно нижи од обухвата у 2018. години и чини 42%³⁸.

Посматрано према моделима, „Међусекторска акција за младе у туризму“ има мањи обухват младих из рањивих категорија у односу на претходну годину, на нивоу 56%, као и модел „ПУЗЛА која недостаје“ са обухватом од свега 27%; у оба модела су доминантно млади из руралних средина и без квалификација. Од модела који су подржани током 2019. године, „Моја каријера од нуле до победе“ има обухват од 56% младих из рањивих категорија – то су дугорочно незапослени, неформално запослени, из материјално угрожених породица, као и вишеструко рањиве групе. Овај модел је обухватио 35% младих из NEET категорије, што је и највеће учешће NEET категорије у моделима током 2019. године. Модел „Активатор“ има обухват од 42% младих из рањивих категорија, а то су дугорочно незапослени, млади из руралних средина и вишеструко рањиве младе особе.

Укупни подаци о ефектима модела на (само)запошљавање у 2019. години младих нису још увек доступни, јер су програмске активности за моделе „Међусекторска акција за младе у туризму“, „Активатор“ и „Практична академија“ у току, те праћење ефеката није завршено до комплетирања извештаја. Стога је препорука да се ефекти на запошљавање допуне подацима у наредном периоду (април/мај 2020.), јер се на основу пуне оцене ефеката реализованих модела могу планирати наредне активности, унапређење, модификовање модела, даље заговарање и сл. Према доступним подацима за три модела: „Моја каријера од нуле до победе“, „The StreetUp Coffeehouse“ и „Радна пракса за младе ОСИ“, просечан ефекат на (само)запошљавање је 49%. Модел „Моја каријера од нуле до победе“ бележи највећи ефекат на запошљавање од 65% у 2019. години. Као што је горе приказано, модел „The StreetUp Coffeehouse“ је значајно повећао ефекат на запошљавање младих у 2019. години у односу на прву годину.

Према доступним подацима током обе године, везано за врсту уговора о раду или радном ангажману младих, **скоро је двоструко већа заступљеност уговора о раду на одређено или неодређено време у односу на друге флексибилне уговорне форме** (привремени и повремени послови, уговор о делу, фриленс), што је једна од одлика квалитета запослења. Поред

³⁸ Овај податак не обухвата социоекономски статус (СЕС) учесника модела „Практична академија“ (60), што је око 25% младих учесника свих модела. Како је један од критеријума селекције студената за праксу био СЕС, обухват рањивих група може бити и већи.

оствареног одређеног радног ангажмана након учешћа у моделима, значајан је утицај модела на **повећање активације младих**. ОЦД сведоче о повећаном поверењу и већој заинтересованости младих за укључивање у програме подршке. Млади представљају изузетно значајан ресурс за организацију и велики је број примера да су млади непосредно укључени у активности ОЦД, што доприноси њиховом даљем личном и професионалном развоју. Истраживања задовољства младих учесника и евалуације потврђују да је задовољство младих моделом веома позитивно³⁹, да су младима након учешћа у моделима очекивања испуњена, чак и премашена.

Већина ОЦД наводе да спроводе праћење и процену учинка и добити за младе учеснике модела током и након завршетка интервенција и углавном у шестомесечним интервалима. Међутим, искуство током оваквог начина рада указује на то да **има простора да се квалитет података и евиденције о младима унапреди**. Посебно би било значајно **унапредити капацитете ОЦД за политике запошљавања**, а са тим у вези унапредити методологије за праћење и оцену ефеката на запошљавање, увести **нет анализе ефеката модела** поред редовног мониторинга, анализе исплативости модела, али и **пратити квалитет запослености**, односно остваривање принципа достојанственог рада за младе.

4.4 Ефикасност

Финансијски преглед цена коштања модела/услуга и модалитета финансирања указује на то да се ради о економичним приступима, што ове моделе чини спроводивим у условима ограничених финансијских средстава (што је ситуација са доступним националним и локалним фондовима). У Табели 4. информативно су приказани трошкови спроведених модела по учеснику, а негде само трошкови елемената модела, нпр. обуке по кориснику. Упоредна анализа трошкова по кориснику је ограничена с обзиром на велику разноликост модела и приступа у раду. Сваки модел чини сет различитих услуга и подршке који младу особу воде кроз процес до запошљавања, као и различит интензитет подршке, динамике, трајања, број сати обуке или врсту обуке, праксе и сл. Искуства и истраживања показују да је у случају (вишеструко) рањивих група потребно њихово укључивање у више мера или већи интензитет подршке да би се остварила успешна и одржива интеграција на тржиште рада. У том смислу, и модели усмерени на младе који су најудаљенији од тржишта рада имају већи фокус на припрему корисника, индивидуализовани приступ, психосоцијалну подршку ради оснаживања, подизања мотивације и самопоуздања, што може да утиче на веће трошкове по кориснику. Такође, различити су трошкови за различите врсте обука и/или праксе, те су обично они већи за специјализоване обуке. И додатно, треба имати у виду да су трошкови по учеснику у раним фазама развоја и пилотирања модела обично виши, због почетних улагања у развој модела, што се може разликовати када модел постане стандардна пракса. За даље и прецизније закључке у наредном периоду потребно је поуздано утврдити трошак по учеснику за сваки модел након искуства спровођења или унапређења модела, те спровести упоредну финансијску анализу модела и прерачунати је на еквивалентан број корисника, што би елиминисало разлике у моделима.

³⁹ СЕЦ није спровео евалуацију модела, што је план у наредном периоду; модел „*The StreetUp Coffeehouse*“ није доставио податке.

Табела 4. Трошкови модела по учеснику

Модел	Трошак по учеснику ⁴⁰
Радна пракса за младе ОСИ	1.745 евра по учеснику
Моја каријера од нуле до победе	1.408 евра по учеснику (група 25 учесника)
Активатор	668 евра по учеснику модела 86 евра предузетничка обука по учеснику 84 евра предузетнички менторинг по учеснику
Практична академија	283 евра по студенту
ПУЗЛА која недостаје	975 евра по учеснику (15 младих учесника обука за конкретна занимања и 10 учесника опште обуке из области основа предузетништва и породичног пословања)
Међусекторска акција за младе у туризму	425 евра по учеснику теоријске и практичне обуке 34 евра семинари за предузетнике по особи 60 евра напредне обуке за већ запослене по особи
Кликом до самосталности	1.427 евра по учеснику

Однос уложених финансијских средстава и остварених резултата примене иновативних модела према проценама ОЦД врло је учинковит и исказан је **кроз друштвену и економску поврат на инвестицију и трансформативне промене у друштву**. Ефекат оствареног (само)запошљавања смањује притисак на јавне фондове, али и уједно повећава потенцијал пензионог, здравственог, образовног и других јавних фондова. Уколико постоји потреба, у наредном периоду може да се уради и упоредна анализа трошкова мера које реализује држава и модела, одабраних модела, у циљу јаснијег сагледавања и поређења финансијске ефикасности и ефективности. Модели доприносе подстицању локалног економског капацитета и привредног раста и бољем функционисању тржишта. Промовишу се локалне могућности за суочавање са одласком младих, али се и доприноси коришћењу развојне улоге постојећих локалних потенцијала. Анализа економске исплативости иновативног модела студентске праксе показује да тржишна вредност резултата праксе који се односе на привреду прати износ уложених средстава у њено покретање, а средства уложена у покретање праксе директно се враћају привреди у виду развојних производа и услуга. Значајна вредност модела огледа се и у укључивању младих у ризику од маргинализације и социјалне искључености, чиме се умањују друштвене неједнакости.

Капацитети ОЦД. Наведена делотворност и учинковитост модела посебно је значајна у светлу чињенице да су у великој већини ОЦД носиоци иновативних модела мале организације, *grassroots* организације (ЦИМ и ЦЗОР се издвајају као организације са већим бројем запослених). Све ОЦД имају оквире и систем за праћење и евалуацију резултата и ефеката модела, већина има развијене стандарде квалитета за моделе и праксе, и тако велика већина има развијене комуникационе стратегије према различитим заинтересованим странама. Међутим, и у овим областима постоји простор за унапређење, што и саме ОЦД препознају као потребу за даљи раст. Унапређење интерне експертизе организације и професионално усавршавање препознати су као важна област за подизање капацитета ОЦД. Поред учења које се обезбеђује кроз процесе спровођења модела, професионално усавршавање у великој мери зависи од

⁴⁰ Трошкови могу бити различити због ефекта курсних разлика. Коришћен извор за конверзију из швајцарских франака у евре је <https://www.xe.com/currencyconverter/convert/?Amount=1%2C526&From=CHF&To=EUR>, а за конверзију из динара у евре средњи курс Народне банке Србије на дан 30.01.2020.

учешћа на скуповима, конференцијама и другим стручним разменама, те доступним програмима обука које нуде различити донатори и партнерске организације из земље и иностранства.

За одрживост модела значајан предуслов је и оснаживање капацитета ОЦД, које често зависе од пројектног, конкурсног и, како је приказано, углавном краткорочног и нестабилног финансирања. Доступност подршке за подизање капацитета кроз циљане едукације и друге ресурсе се препознаје као потреба за стабилнији раст и развој. Као области у којима је ОЦД потребна даља подршка наводе се: управљање и финансијско управљање, одговорно извештавање, умрежавање, додатна знања и вештине у области права, процедуре и правила за усвајање локалних буџета, израду и усвајање локалне планске документације, заступање и успостављање дијалога и сарадње са институцијама у јавном сектору, јавно заговарање и лобирање код доносилаца одлука на националном, регионалном и локалном нивоу, прикупљање (аквизиција) додатних средстава, примена концепта „плави океан“, менторство, маркетинг, интернет маркетинг, промоција и видљивост.

Сарадња са СИПРУ тимом. Организациона структура и модел сарадње са СИПРУ тимом, као и могућност институционалног учења, допринели су постизању наведених ефеката и ефективности. ОЦД су истакле да је **овакав начин рада подстакао сазревање, унапређивање капацитета и раст организације, што је посебно видљиво код ОЦД које су имале континуитет подршке кроз ову сарадњу.** Као посебно драгоцени аспекти подршке коју је пружио СИПРУ тим истакнути су релевантни и прагматични осврти и стручни савети, правовремена повратна информација и пружање информација о законским променама, подршка у заступању модела на локалном нивоу пред доносиоцима одлука, подршка у планирању и евалуацији модела, подршка у промишљању одрживости модела и развоја плана одрживости, подршка у развоју партнерства са институцијама, алати и практична знања у области стратешког и пројектног планирања, као и подршка за оснаживање експертизе организација кроз учешће на конференцијама, Е2Е радионицама и одржаним обукама, размена и умрежавање са другим ОЦД које реализују сличне програме и могућност промоције добрих пракси. Паралелно са подршком спровођењу модела потребно је оснаживати институционални капацитет и подржати раст ОЦД носилаца модела, што је предуслов за надоградњу капацитета ОЦД и одрживост модела у политикама запошљавања.

Осим горе наведених области у којима је подршка организацијама потребна кроз обезбеђивање циљане едукације, ОЦД посебно истичу потребу за подршком у успостављању дијалога и сарадње са институцијама из јавног сектора, попут НСЗ, јавно заговарање за креирање политика на локалном нивоу и обезбеђивање средстава за финансирање модела, као и повезивање или подршку за конкурсисање на донаторским програмима. Предлог је и организовање радионица на релевантне теме, уз укључивање представника ресорних министарстава, као и рад на подизању локалних капацитета за осмишљавање и спровођење локалних иницијатива у области социјалног укључивања. Потребно је наставити са праксом организовања састанака за размену искустава и знања и развити заједницу знања.

Партнерство и сарадња са приватним сектором. Све ОЦД су иновативне моделе засновале на сарадњи са приватним сектором. Неки модели су подстакли и успостављање формалних јавно-приватних партнерстава („Практична академија“, „Активатор“, „Моја каријера од нуле до победе“). Тип предузећа (велике компаније, МСП, предузетници), као и број компанија које су учествовале зависи од модела и креће се од један до неколико десетина (нпр. „Активатор“ – 30 МСПП, „Практична академија“ – 8 МСПП, а 10 у другом циклусу, ФМИ – Делта холдинг, ЦИМ – социјално предузеће, ЦЗОР – 5 ИКТ фирми). Осим предузећа, у реализацију модела били су

укључени и социјални партнери, регионалне филијале Привредне коморе Србије („Практична академија“, „Активатор“), Унија послодаваца Србије („Радна пракса за младе ОСИ“), Опште удружење предузетника (СЕЦ), док постоје намере да се усмери пажња ка укључивању професионалних удружења и веће мреже послодаваца.

Учешће приватног сектора огледа се у следећим обавезама: а) организационим, б) стручним (обезбеђивање стручњака у својству ментора и омогућавање преноса одговарајућих пословних знања, вештина и искуства) и в) материјалним (обезбеђивање безбедних услова за реализацију праксе, пословни простор, сировине, материјал, машине, алати, пословне књиге, имају шкарт док овладавају производним процесом, итд.). Пракса, практично учење или учење кроз рад захтевају испуњавање одређених стандарда квалитета и имају своју вредност. Процене финансијске вредности учешћа приватног сектора крећу се око 1.700 евра у Ужицу, „Активатор“ – трошак послодавца по практиканту („ин кајнд“) од 460 до 500 евра, док је процена ИКТ сектора да једна млада особа на пракси кошта око 1.000 евра, не укључујући трошак ментора. Преглед показује задовољавајуће учешће приватног сектора, што је у складу са капацитетима, могућностима и интересима приватног сектора. Постављање минималног износа финансијског учешћа приватног сектора за све иновативне моделе је дискутабилно, а може бити и контрапродуктивно с обзиром на разноликост модела. Суфинансирање модела, односно дела модела (пракса, обука), зависи од интереса послодавца, односно конкретних потреба за радном снагом. Моделу су конципирани око потреба младих, као и младих из рањивих категорија са циљем да се подигне капацитет за запошљавање кроз обуке и праксе у складу са савременим потребама на тржишту рада. С друге стране, приватни сектор је заинтересован за директно запошљавање, а не за раст запошљивости младих уопштено, што је важна разлика. Такође, истраживања која су урађена током спровођења модела потврђују ове налазе и указују на резерву и малу отвореност приватног сектора ка већем финансијском учешћу, али указују и на ограничене капацитете или финансијски потенцијал за праксу/учење кроз рад. Значајну препреку представља неадекватно законско регулисање радне праксе. У том смислу, **линеарно дефинисање очекиваног износа/удела финансијског учешћа за све моделе као услова за подршку се чини мање успешним решењем.**

Имајући у виду да је учешће приватног сектора значајно за одрживост модела, промишљање о минималном стандардном износу и моделу финансијског учешћа је корисно и очекивано, и ОЦД већ посматрају развој свог модела као „еволуциони корак ка већем ангажовању“ приватног сектора – нпр. модели „Практична академија“, „Међусекторска акција за младе у туризму“, „Моја каријера од нуле до победе“, што је и препорука за остале моделе: „ПУЗЛА која недостаје“ и „Активатор“. Искуства и праксе НИРАС-ИП консалт конзорцијума посебно у делу мобилисања приватног сектора и финансијског учешћа могу бити корисне за дијалог и размену, нарочито за моделе „ПУЗЛА која недостаје“ и „Међусекторска акција за младе“. И коначно, **стандарди квалитета за учешће приватног сектора треба да постоје, финансијско учешће приватног сектора је са тим повезано, док је постављање минималног износа финансијског учешћа изводљиво и треба га заговарати где је то примерено – за моделе који имају директан поврат у привреду, тј. за моделе који непосредно одговарају на потребу за запошљавањем нове радне снаге.**

Везано за учешће приватног сектора, веома значајно постигнуће је да су Удружење за локални развој Каменица и ЦЗОР иницирале и интегрисале као обавезан критеријум сарадњу приватног и цивилног сектора у локална планска документа за политику запошљавања и за младе, односно у јавне позиве који ће уследити за реализацију планираних мера. С обзиром на то да ово није била претходна пракса, она представља значајан искорак и новину.

4.5 Одрживост

Одрживост је била централна тема током спровођења иновативних модела, те су процене потенцијала и препоруке за одрживост кључна теме ове евалуације. Једна од обавезних активности је била израда **плана одрживости** који садржи стратегије које ће осигурати одрживост модела. Иновативни модели су развили планове одрживости који обухватају: а) управљање моделом или менаџерску одрживост, б) финансијску одрживост, в) одрживост кроз јавне политике (што обухвата интегрисање у локалне буџете и/или промене у политикама, програмима и/или у регулативи) и г) институционалну одрживост.

Кроз искуство спровођења иновативних модела, ОЦД и СИПРУ тим су се суочили са значајним изазовима за одрживост модела. Изазови су у великој мери у вези са правним, политичким и економским окружењем у ком се реализују иновативни модели и то су: а) консултативни процеси, процедуре и правила за усвајање локалних буџета, израду и усвајање локалне планске документације, који су нејасни и неконзистентно примењени кроз систем, б) политичке и кадровске промене у локалној заједници које имају за последицу прекид или промену политика, в) мултисекторска сарадња и недостатак поверења између актера, информисаност и партиципација, посебно према ОЦД, г) недостатак стабилних фондова и континуитета у финансирању, модели финансирања и успостављене хоризонталне координације на локалним нивоу у обезбеђивању финансијских средстава, д) мањкавости у законској регулативи (недостатак регулативе о социјалном предузетништву, радној пракси, легитимитет ОЦД у политици запошљавања), ђ) потенцијал заједнице за успешно деловање у области неформалног образовања, е) трансфер модела на јавни сектор, институционализација ограничена капацитетима и ресурсима јавних установа за примену модела, ж) контрадикторна решења за субвенције привреди (нпр. у реализацији праксе), з) комерцијализација услуге.

Основни елементи који обезбеђују одрживост модела су утемељеност модела на склоностима корисника у решавању друштвених проблема, примена концепта развоја заснованог на потенцијалима заједнице, мултисекторска партнерства и сарадња, свеобухватни и интегрисани приступи подршке за младе на једном месту (који обухватају индивидуализовану подршку и обуку за стручне и „меке“ вештине), одржива решења за умањење неједнакости у друштву, као и остварени ефекти, док сваки појединачни модел има специфичне стубове одрживости (Табела 5).

Оквир за одрживост модела у оквиру програма темељи се на: а) одрживости кроз препознавање у локалним политикама и локалним релевантним актима, алоцирање средстава у локалним буџетима, као и коришћење локалних ресурса (нпр. школа и сл.), б) трансфер знања на локалне институције и јачање локалне инфраструктуре за услуге запошљавања, в) јачање капацитета ОЦД, г) учествовање у донаторским програмима и спајање фондова, д) учешће приватног сектора, те искорак ка комерцијализацији дела модела, тржишно постављање, ђ) препоруке на националном нивоу за унапређење мера и процеса. Међутим, дугорочна одрживост одређена је изградњом подстицајног окружења за развој ОЦД у политици запошљавања и развојем иновативних приступа у области запошљавања.

Иако су, као што је приказано, модели обезбедили одрживост уз подршку СИПРУ тима, изазови и даље опстају и постоји потреба за подршком у даљем раду. ОЦД високо вреднују подршку СИПРУ тима и убудуће процењују да је њихова улога „катализатора“ у обезбеђивању одрживости модела и моста између локалног и националног нивоа. Поред наведене неопходне подршке њихов даљи развој, ОЦД сматрају да је будућа улога СИПРУ тима да заговара препоруке на националном нивоу код ресорних министарстава кроз **мултисекторски дијалог о**

системским променама које би довеле до унапређења правног и институционалног окружења у којима се модели реализују. На том путу једнако су **важни присуство на локалном нивоу, заговарање и подршка, те издвајање локалних пракси и предлога, који се могу интегрисати на ширем националном плану.**

Модели су креирали значајан ресурс за повећање запошљавања и запошљивости младих и сваки од њих има одређене потенцијале и ресурсе за одрживост (Табела 5.). Овај преглед треба да помогне приликом разматрања и одлучивања о подршци, модалитетима, динамици и избору модела у следећој фази Е2Е програма. Коначна одлука биће условљена и другим факторима, финансијским средствима, капацитетима ОЦД, очекиваним ефектима, а у складу са успостављеном добром праксом СИПРУ тима важно је да је усаглашена у консултацијама са ОЦД.

Табела 5. Ресурси и потенцијали за одрживост уз даљу подршку

Модел	Ресурси и потенцијали
Радна пракса за младе ОСИ	– инклузивне процедуре – у сарадњи са НСЗ пружити подршку унапређења инклузивних процедура послодавцима који запошљавају ОСИ кроз програме и мере НСЗ поверавање координације ОЦД као поузданог партнера НСЗ у овом процесу – акредитација учења кроз рад према инклузивним процедурама заједно са послодавцима, потенцијално за одрживост и кроз дуално образовање у сарадњи са ПКС – пакет услуга за послодавце за имплементацију процедура у пословном сектору за запошљавање младих ОСИ, дизајниран као комерцијални пакет, омогућио би генерисање прихода за реализацију дела програма који је усмерен на младе ОСИ
Моја каријера од нуле до победе	– интегрисане услуге које припремају младе за запослење на једном месту (техничке вештине, преносиве вештине и индивидуална подршка) – досезање младих који су припадници NEET категорије користећи методологију омладинског рада – модел је примењив на друга занимања и секторе у складу са потребама тржишта рада – интегрисана услуга ОПЕНС омладинског центра, финансијер град – регионално скалирање кроз ЕУ фондове
Активатор	– потврђени потенцијали за скалирање модела – консолидација онога што је учињено у почетној фази скалирања, капацитета школа и ЛС за самосталну примену модела, укључивање модела у локалне буџете, планове и развојне планове школа – акредитација програма стручне праксе и предузетништва
Практична академија	– потврда заинтересованости јавног сектора за финансирање

	модела – прелазно решење ка постепеном и већем финансијском укључивању привреде; могућност финансирања од стране приватних факултета – промена фонда часова праксе на факултетима, дијалог на националном нивоу, прилика за дуално образовање у високом образовању – промовисање модела у другим универзитетским центрима; модел се показао функционалним и у окружењу развијене и неразвијене привреде
ПУЗЛА која недостаје	– темељно истраживање потреба тржишта рада и потреба младих, имплементација истраживања у Западнобачком округу – методологију имплементирати приликом планирања локалних политика – веће финансијско учешће приватног сектора размена са НИРАС-ИП компоненту E2E програма
Међусекторска акција за младе у туризму	– утемељеност на потребама локалног тржишта рада – одрживост кроз јавне политике; дефинисан јавни интерес за повећање запошљавања младих – оснаживање капацитета школе у вођењу центра за преквалификације – веће финансијско укључивање приватног сектора у финансирању модела, размена са НИРАС-ИП компонентом E2E програма – акредитација програма обуке
<i>The StreetUp Coffeehouse</i>	– интегрисана услуга социјалне заштите и запошљавања – ширење корисника и репликација унапређеног модела – ширење на друга занимања према интересовањима корисника, – ширење мреже послодаваца са НИРАС-ИП компонентом E2E програма – трансфер знања у други град – делимична одрживост кроз „Кафе бар 16“ као социјално предузеће
Кликом до самосталности	– Развијене онлајн платформа за едукацију, онлајн платформа за повезивање младих и послодаваца и менторска мрежа – Заинтересованост приватног сектора за укључивање младих на стручну праксу

4.6 Оствареност специфичног циља 2 Е2Е програма

Други специфичан циљ компоненте Е2Е програма „Подршка спровођењу Програма реформи политике запошљавања и социјалне политике у Републици Србији са фокусом на политику запошљавања и повећања запошљивости младих” коју спроводи СИПРУ тим је: *Незапослени млади имају користи од иновативних решења и модела за повећање запошљавања и запошљивости младих*. За процену остварености другог специфичног циља постављена су три индикатора у логичкој матрици Е2Е програма.

Табела 6. Испуњеност индикатора специфичног циља 2

Индикатори (почетне и циљане вредности)	Оствареност у тренутку евалуације (децембар 2019.)
	Укупно 651 млада особа
	<u>2016. година – 106 младих учесника модела</u>
	80% младих учесника модела током пилот фазе изјавило је да су модели у потпуности одговорили на њихове потребе у смислу запошљивости и запошљавања и очекивања од учешћа у моделима (фокус група)
	Упитник
	85,7% младих учесника модела који су након програма остали незапослени одговорили су да су њихови изгледи за запошљавање бољи након учешћа
Проценат младих (жена, мушкараца) који учествују у иновативним решењима за запошљавање и запошљивост младих који потврђује позитиван исход на њихове изгледе за запошљавање	43,8% младих учесника модела који су након учешћа у програму запослени одговорили су да су задовољни послом, док је скоро исто толико учесника (43,8%) одговорило да нису незадовољни, али ни задовољни
Почетна вредност: н/а	83,3% младих учесника модела, који су након учешћа у програму основали свој бизнис, одговорили су да виде добру будућност у свом бизнису и да не би затворили пословање
Циљана вредност: 70% таргетираних младих који су обухваћени иновативним моделима	<u>2017. године 200 младих учесника – фокус групе</u>
	59% младих учесника модела оценило је да је програм у потпуности, а њих 38% да је делимично испунио очекивања у погледу њихових потреба на тржишту рада, али и уклањања баријера са којима се суочавају при уласку на тржиште рада.
	79,5% младих учесника модела је истакло да је учешће допринело промени њиховог става у погледу веће флексибилности и мобилности на тржишту рада
	94,9% младих учесника је истакло да програми неформалног образовања, поред формалног образовања, доприносе бољим изгледима за запошљавање.
	<u>2018. година – 112 учесника и 2019. година – 233 учесника модела, укупно 345 младих учесника</u>

	Анкете о задовољству младих учесника моделима и подршком Према налазима анкета о задовољству младих моделом и подршком⁴¹, већина учесника модела је оценила да су модели испунили њихова очекивања (у распону од 70% до 100%), са значајним бројем младих чија су очекивања премашена (до око 30%), или су квалитет рада оценили високом просечном оценом (у распону 4 до 5 на скали 1–5).
Иновативни модели и услуге за подршку запошљавању и запошљивости младих реплицирани на националном нивоу Почетна вредност: Пилот фаза конкурса на локалном нивоу изнедриће изводљиве и ефективне пионирске акције које ће бити реплициране током програма Циљана вредност: два модела и услуге успешно уведене у систем на националном и локалном нивоу на основу <i>ex-post</i> евалуације	– <i>ДАФФ агробизнис start-up за младе</i>, Удружење Феномена, модел реплициран 2018. године у партнерству са општином Ариље, РРА Златибор и неколико других ЛС из Златиборског округа. – <i>Истражи свој бизнис</i>, РЕЦ Банат, унапређен модел реплициран са градом Панчевом, а потом и у Кикинди 2016. и 2017. године. – <i>Локална партнерства за запошљавање младих – образовање по мери привреде</i>, РБЦ Крагујевац, израда стандарда квалификација и унапређен курикулум у формалном образовању за два образовна профила у металоперађивачком сектору: машински техничар за компјутерско конструисање (МТКК) и техничар за компјутерско управљање (ТКУ) 2017. године. Модел реплициран у другим секторима. – Модел <i>Практична академија</i> је део ЛАПЗ градске општине Црвени Крст у Нишу за 2019. и за 2020. годину, а реплициран је у Граду Нишу уз подршку КЛЕР у 2019. години. – Модел <i>Међусекторска акција за младе у туризму</i> је део ЛАПЗ за 2020. годину Града Ужица. – <i>У оквиру ЛАП за младе Нови Сад 2019. године</i>, усвојена мера 2.1.4: Подржати спровођење иновативних модела за повећање запошљивости младих који се реализују у сарадњи цивилног и привредног сектора. – Модел <i>Активатор</i> део је развојних планова техничких школа у општинама Лебане, Власотинце и Бојник за 2020. годину. – Модел <i>ПУЗЛА која недостаје</i> интегрални је део локалне иницијативе ”Млад се промени, за посао покрени”, чији је носилац Град Сомбор. – Модел <i>Моја каријера од нуле до победе</i> реализоваће се на регионалном нивоу кроз програм Европске комисије.

⁴¹ Од осам подржаних модела, модели „ПУЗЛА која недостаје“ и „The StreetUp Coffeehouse“ до комплетирања евалуације нису спровели/доставили анкете о задовољству младих учесника моделима и подршком.

	– Модел <i>The StreetUp Coffeehouse</i> – унапређен модел реплициран је током 2019. године. – Модел <i>Радна пракса за младе ОСИ</i> део је иницијативе „Пут ка инклузивном тржишту рада“, ИПА 2014. – Модел <i>Кликом до самосталности</i>, елементи модела реплицирани су кроз иницијативу „Кликом до информација“ уз подршку Града Новог Сада.
Препоруке за политике уграђене у будући оквир политика на основу научених лекција кроз спровођење иновације у политикама Почетна вредност: Пилот фаза конкурса на локалном нивоу ће указати на мере и активности које ће се спроводити на националном нивоу Циљана вредност: Између 2 и 4	– Усвојен стандард квалификација за два образовна профила у металопрерађивачком сектору у Националном оквиру квалификација Србије. – Предлог оквира за унапређење квалитета радне праксе у складу са европским оквиром квалитета и предлог измена Закона о раду, који је у разматрању. Очекиване измене Закона у 2021. години. – Препознавање улоге и капацитета ОЦД у политици запошљавања. – Увођење приступа иновативности у политике запошљавања на националном и локалном нивоу. – Примена инклузивних процедура за ефикасно укључивање младих ОСИ у радну средину у НСЗ.

5. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Питање запошљавања и запошљивости младих један је од водећих приоритета у Србији, и као такав је препознат у више стратешких докумената и пратећих акционих планова како на националном, тако и на локалном нивоу. И поред значајних напора који се улажу у овој области, положај младих у Србији је и даље изузетно неповољан.

E2E програм подршке иновативним приступима за повећање запошљавања и запошљивости младих обезбеђује значајан подстицај за развој иновативних решења и одговора на проблем незапослености и неповољног положаја младих на тржишту рада кроз партнерства између цивилног, приватног и јавног сектора – што је једна од мера из Програма реформи политике запошљавања и социјалне политике.

У околностима неповољног окружења, које карактерише недовољна транспарентност планирања локалних политика запошљавања и нејасан процес доношења одлука у локалним заједницама, недостатак капацитета на локалу, проблем легитимитета укључивања невладиних актера у креирање политика запошљавања и њихово спровођење, ограничена финансијска средстава, неповерење институција, недостатак сарадње унутар сектора и између сектора, итд., **анализа постигнућа подршке СИПРУ тима иновативним моделима током 2018. и 2019. године показује да су остварени значајни резултати.**

Иновативни модели су направили *промену у локалним заједницама*. Модели су утицали на *унапређење планирања и програмирања локалних политика* које се односе на повећање запошљивости и запошљавања младих и били су успешни у *привлачењу додатних средстава за запошљавање младих*. Модели су *креирали нову вредност у решавању проблема незапослености младих*, која је реална за контекст, ресурсе и капацитете, што чини моделе конкурентним са потенцијалом за континуирану и ширу примену. *Унапређени су капацитети ОЦД и портфолио услуга* које нуде за младе у области запошљавања, кроз искуство у развоју и спровођењу иновативних модела и сарадњу са СИПРУ тимом. *Унапређена је сарадња са академским, бизнис и јавним сектором*, а формирана су и трајна међусекторска партнерства и платформе, што представља значајан ресурс за друштвене промене у локалној заједници. Обезбеђено је *задовољавајуће учешће приватног сектора*, у складу је са његовим капацитетима, могућностима и интересима.

Модели су показали да на ефективан начин могу да одговоре на потребе незапослених младих, посебно оних младих који су најудаљенији од тржишта рада, а који се не обраћају институцијама система. Кроз два јавна конкурса **иновативним моделима укупно је подржана 651 млада особа**, од чега је током 2018. и 2019. године иновативним моделима обухваћено 345 младих, 54% младих жена и 46% младих мушкараца. Модели су обухватили незапослене младе, али и велики удео пасивних и неактивних, као и значајан удео NEET категорије младих. **Модели су били успешни у досезању младих из теже запошљивих и рањивих категорија са просечним обухватом од 64%**, и то дугорочно незапослених, ОСИ, младих без квалификација, младих који су неформално запослени, младих из руралних средина, младих Рома, деце и младих који живе и раде на улици, младих из материјално угрожених породица, младих из система социјалне заштите, док је значајан и удео младих који су вишеструко рањиви.

Укључивање на тржиште рада теже запошљивих и рањивих група младих особа које су најудаљеније од тржишта рада и ефекат на запошљавање од 47% је значајан резултат програма. Поред тога, једнако важан је и утицај на повећање активације младих, као и њихово веће поверење и заинтересованост за укључивање у мере и програме подршке.

Из свега наведеног закључује се да је **достигнут циљ 2 Е2Е програма да незапослени млади имају користи од иновативних решења и модела за повећање запошљавања и запошљивости младих.**

Креиран је значајан капитал за повећање запошљавања и запошљивости младих, који има потенцијал за одрживост. Одрживост модела остварена је на завидном нивоу у оквирима постојећег законодавног и институционалног окружења, док дугорочну одрживост треба да обезбеде националне или локалне власти. Одрживост је условљена посвећеношћу националних власти да децентрализују политике запошљавања и политике тржишта рада, затим посвећеношћу локалних актера развоју запошљавања и на крају обезбеђењем одговарајућих механизма финансирања⁴². Посматрано дугорочно, на овај начин се значајно доприноси креирању неопходних ресурса и капацитета за ефективне иницијативе за младе, за успешну апсорпцију ЕУ фондова током процеса приступања ЕУ, али и када Србија постане чланица ЕУ, као и за успешну апсорпцију средстава из европских структурних фондова, што ће бити важан извор финансирања политика и иницијатива у овој области. Процес придруживања ЕУ, усвајање АП за Поглавље 19 – социјална политика и запошљавање, као и план за увођење механизма Гаранције за младе⁴³ управо постављају захтеве за преиспитивање спровођења политике запошљавања.

6. ПРЕПОРУКЕ

Основни налази и закључци ове анализе расветљавају неколико главних препорука за СИПРУ тим у циљу даље подршке унапређењу политике за запошљавање младих и иновативним приступима за повећање запошљавања и запошљивост младих. Препоруке се ослањају на препознате функције и снаге СИПРУ тима – подршка креирању политика на бази података, фацилитација стратешких и законских процеса, заступање и заговарање, социјално укључивање и ЕУ интеграције, утицај на националном и локалном нивоу, учење, размена и мониторинг политика. Препоруке су у складу са мандатом СИПРУ тима у оквиру Е2Е програма у следећој фази реализације програма и односе се на активности на националном и локалном нивоу.

- Иако појединачно иновативни модели због малог обухвата не могу да буду пресликани на национални ниво (*scale matters*), они заједно носе јасну поруку и препоруку за национални ниво, а то је **изградња подстицајног окружења за политике запошљавања у складу са локалним потребама тржишта рада**. То подразумева пре свега препознавање неопходне улоге ОЦД у политици запошљавања, што би могло да обезбеди потенцијалне изворе финансирања. Ресорно министарство препознаје значајну улогу ОЦД у политикама запошљавања, посебно за рањиве групе младих, и оних корисника који не могу да се прилагоде мерама НСЗ, односно случајеви у којима ни НСЗ, ни систем не могу да дођу до њих. Услед преоптерећености, НСЗ није у могућности да се бави индивидуалним радом са сваким незапосленим на адекватан начин – стога представници доносиоца политика показују отвореност за дијалог и преиспитивање политике запошљавања. У наредном периоду развој нове стратегије, као и измене кровног закона о запошљавању у складу са Законом о планском систему, представљају прилику за отварање дијалога и дефинисање улоге и начина (регулаторни оквир и систем квалитета) за укључивање ОЦД у послове запошљавања. Потребно је урадити упоредну анализу других земаља, закона о запошљавању и начина на које су ови проблеми регулисани, као и анализу законодавног оквира у Србији у

⁴² Ружић, Б. (2016). *Домети локализације политике запошљавања у ЕУ: Лекције за Србију*. Београд: Европски покрет у Србији.

⁴³ <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1079&langId=en>

ком је цивилни сектор препознат као легитимни пружалац услуга (као што се јавља у систему социјалне заштите и у систему неформалног образовања).

- Успешно и одрживо спровођење политика и мера запошљавања у складу са потребама, ресурсима и капацитетима подразумева иновације у спровођењу политика; стога је **потребно подстицати увођење приступа иновативности у политике запошљавања на националном и локалном нивоу**. Дobar пример у националној законодавној пракси је интегрисање концепта иновативности у Закону о социјалној заштити. Ово подразумева како процесе фацилитације и заговарања, тако и подршку у анализи током развоја стратешког и акционог плана на националном нивоу и кроз мрежу ОЦД на локалном нивоу, као и унапређење законодавног оквира уз доказе и примере добре праксе.
- Како би се створила критична маса практичних примера и доказа који би могли да иницирају промену унутар система, било на националном или локалном нивоу, потребно је **наставити са подршком иновативним моделима за повећање запошљавања и запошљивости младих**. Ово је важно у циљу одрживости модела и чињенице да се новине тешко прихватају у оквиру постојећег система, чак и када се њихов допринос препознаје⁴⁴. На основу налаза, свих научених лекција, искустава, ефеката и одрживости, очекиваних ефеката и утицаја у наредном периоду и других релевантних критеријума, у консултацијама са ОЦД и релевантним партнерима потребно је одлучити о подршци реплицирању/скалирању модела, модалитетима и динамици и избору модела.
- Налази недвосмислено показују да је континуитет подршке у директној корелацији са унапређивањем капацитета ОЦД, квалитетом и одрживошћу модела. На овај начин се дугорочно и значајно доприноси креирању неопходних ресурса и капацитета за ефективне иницијативе за запошљавање младих, за успешну апсорпцију националних, локалних, донаторских, а у будућности и структуралних фондова. Пружањем подршке иновативним моделима **неопходно је подржати развој капацитета и раст ОЦД** које реализују моделе кроз:
 - *обезбеђивање циљаних обука*, нарочито за политике и прописе у области запошљавања. Неопходно је подићи капацитете и унапредити методологију за праћење и процену ефеката на запошљавање, јер се на правилној и потпуној процени ефеката могу креирати нова решења или модификовати постојећа. Потребно је укључити нет евалуацију ефеката на запошљавање поред редовног мониторинга, али и обезбедити праћење квалитета запослености, односно остваривање принципа достојанственог рада за младе у свим случајевима. Поред тога, подизање капацитета ОЦД може обухватити области финансијског управљања, одговорног извештавања, додатна знања и вештине у области права, процедура и правила за усвајање локалних буџета, израду и усвајање локалне планске документације, заступања и успостављања дијалога и сарадње са институцијама у јавном сектору, менторинг, маркетинг, интернет маркетинг, промоцију и видљивост, као и акредитацију обука;
 - *подршку ОЦД у јавном заговарању и лобирању код доносилаца одлука на националном, регионалном и локалном нивоу*. Подобен оквир за обезбеђење ове врсте подршке може да буде Закон о планском систему, јер обавезује на шири консултативни процес како на националном, тако и на локалном нивоу;
 - *обезбеђивање стручне размене знања између модела и ОЦД/брокера из компоненте Е2Е програма коју спроводи НИРАС-ИП консалт, уз потенцијално формирање мреже и*

⁴⁴ Владисављевић, А. (2019). *Друштвене иновације – људи у центру јавних политика*. Београд: Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије.

заједнице знања ОЦД у пружању подршке запошљавању младих са циљем капитализовања знања свих развијених модела и реплицирања модела или елемената у мери у којој је могуће у другим градовима или суседним општинама. Потенцијалне теме за трансфер знања су примена развијених методологија између иновативних модела и са брокерима (досезање NEET категорије младих, методологија за истраживање потреба тржишта рада и афинитета младих, инклузивне праксе и др.) и са брокерима мобилисање приватног сектора, финансијско учешће приватног сектора, СКА методологија и менторска обука код модела у оквиру којих је то применљиво). Ово је предлог тема, које у наредном периоду могу бити дефинисане и дорађене у договору партнера у оквиру две компоненте Е2Е Програма;

- *Истраживање могућности и промовисање вишегодишњег финансирања кроз јавне конкурсе.* Налази указују на то да су стабилност и континуитет финансирања важни предуслови за квалитет, одрживост и капацитете подршке за запошљавање младих. Потребно је да СИПРУ тим у сарадњи са Канцеларијом за сарадњу са цивилним друштвом у већој мери истражи примену овог вишегодишњег модалитета финансирања и у складу са налазима га промовише у сарадњи са ОЦД. Предвиђена израда планских документа у политици запошљавања на локалном и националном нивоу који би били вишегодишњи додатно отвара простор за оправданост вишегодишњег финансирања модела и подршке услуга;
- *Промовисање праћења јавног календара конкурса за ОЦД.* Према новој уредби за транспарентно финансирање цивилног сектора, ЈС су у обавези да објављују календаре за јавне конкурсе за ОЦД на централизованом порталу Канцеларије за сарадњу са цивилним друштвом – то је прилика која подстиче мобилност и преношење модела у друге ЈС и може обезбедити континуитет и изградњу капацитета ЈС;
- *Подршка ОЦД и иновативним моделима и подизање капацитета ОЦД за аплицирање на конкурсе донаторских програма у наредном периоду.* Прилика за моделе су KfW – учење кроз рад за подршку школама и фирмама, ЕУ конкурс за бесповратна средства „Интегрисани одржив територијални развој“, ИПА 2019/2020.